

Fotochemia

2019/2020

Liczba godz. wykładów: 30

Liczba godz. laboratorium: 30

Prof. dr hab. Bronisław Marciniak

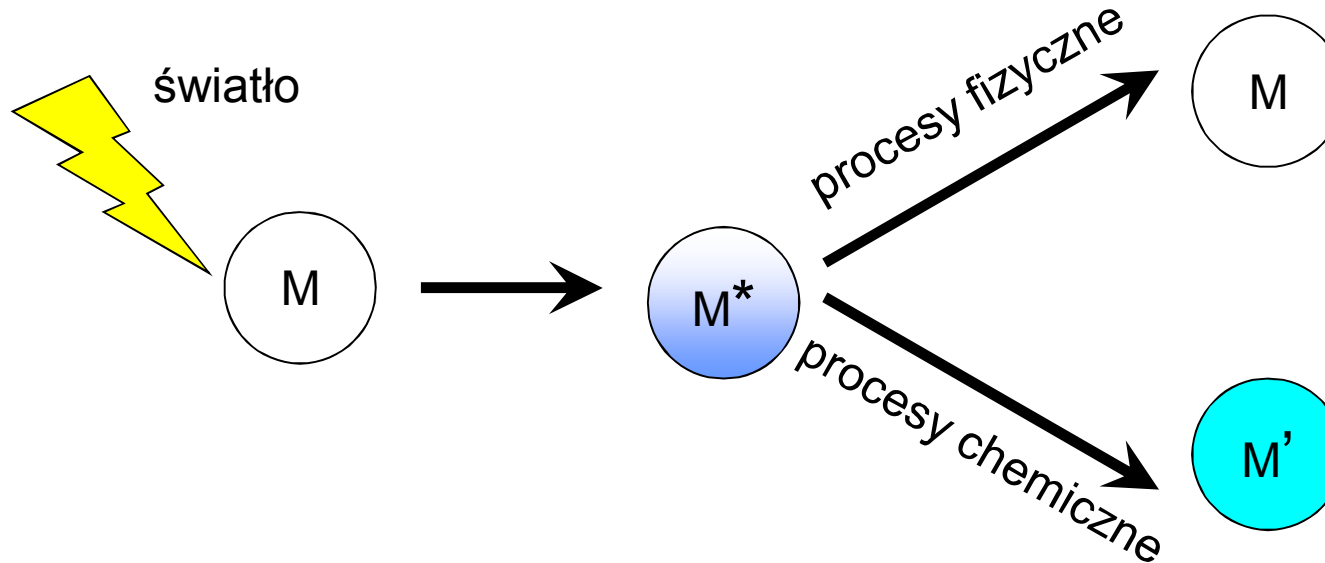
Zakład Fizyki Chemicznej UAM, pok. 2.1

Konsultacje: wtorek godz. 11¹⁵–12¹⁵

Laboratorium: dr Katarzyna Taras -Goślińska

Fotochemia

Fotochemia – procesy (fizyczne i chemiczne) ze **wzbudzonych stanów elektronowych** wytworzonych przez **absorpcję światła** przez cząsteczkę

w elektronowym stanie wzbudzonym

energia cząsteczki – większa o $\sim 80 - 400$ kJ/mol

czasy życia krótkie – 10^{-12} s – 10^0 s

zmiana struktury cząsteczki

zmieniony rozkład ładunku elektronowego, momenty dipolowe, właściwości chemiczne

Fotochemia – *zagadnienia*

1. Spektroskopia UV/VIS – widma absorpcji i prawa absorpcji.
2. Stany elektronowo wzbudzone cząsteczek.
3. Wewnątrzcząsteczkowe i międzycząsteczkowe procesy fizycznej dezaktywacji stanów elektronowo wzbudzonych: fluorescencja i fosforescencja, wygaszanie stanów wzbudzonych.
4. Mechanizm przeniesienia energii wzbudzenia i przeniesienia elektronu.
5. Reakcje fotochemiczne – typy reakcji, wydajność kwantowa reakcji fotochemicznej.
6. Aparatura i metody stosowane w nowoczesnych badaniach fotochemicznych i fotofizycznych.
7. Mechanizmy wybranych reakcji fotochemicznych.
8. Zastosowanie procesów fotochemicznych.

Podręczniki wykład

- [1] S. Paszyc, Podstawy fotochemii, PWN, Warszawa 1992.
- [2] J.A. Barltrop, J.D. Coyle, Fotochemia. Podstawy, (tłumaczenie z ang. J. Kotlicka), PWN, Warszawa 1987.
- [3] P. Suppan, Chemia i światło, (tłum.z ang. J. Prochorow), PWN, Warszawa 1997.
- [4] Metody badania mechanizmów reakcji fotochemicznych, pod red. B. Marciniaka, Wyd. Naukowe UAM, 1999.

Literatura fotochemiczna

- [1] N.J. Turro, V. Ramamurthy, J.C. Scaiano, Modern molecular photochemistry of organic molecules, University Science Book, Sausalito/California, 2010.
- [2] J.R. Lakowicz, Principles of fluorescence spectroscopy, third edition, Springer, New York 2006.
- [3] P.W. Atkins, Julio de Paula, Chemia fizyczna, PWN, Warszawa 2016.
- [4] S.L. Murov, I. Carmichael, G.L. Hug, Handbook of Photochemistry, Marcel Dekker Inc., New York, 1993

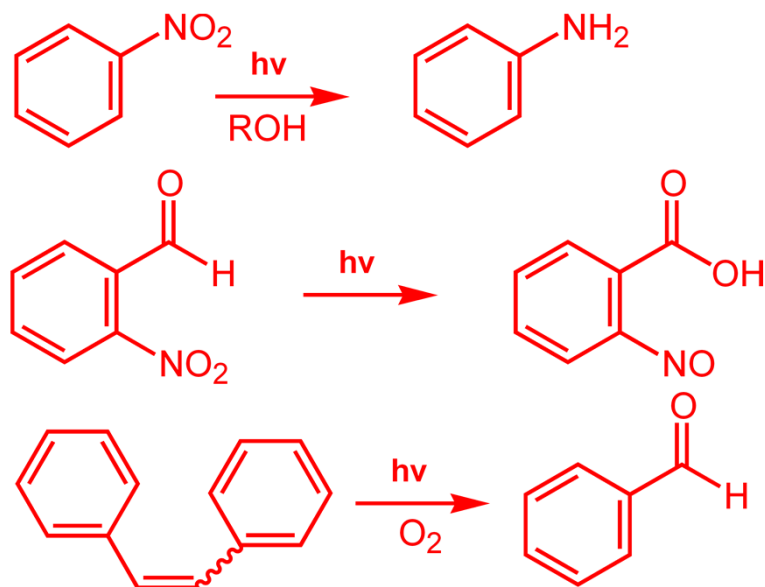
Fotochemia – aspekt historyczny

100-lecie fotochemii (2008 – 2010)

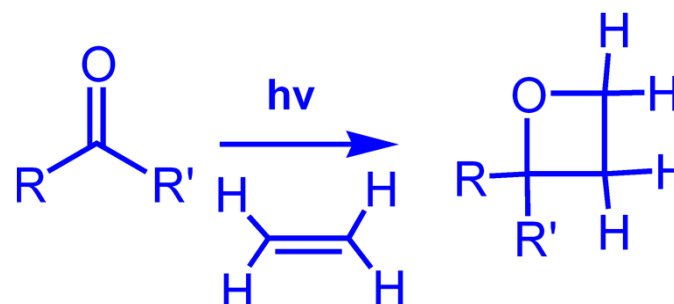
Pionierzy – **Giacomo Ciamician** (1857 – 1922); pierwsze publikacje 1886 r.; pierwsza obszerna praca Gazz. Chim. It. 32 (1902) 208

Emanuele Paternò (ur. II poł. XIX w.); pierwsze publikacje w roku 1909

Ciamician

Paternò

Wybrane materiały nt. historii fotochemii

A. Albini, *The 'Belle Epoque' of photochemistry*, EPA Newsletter 78 (2008 r.) 97

H.D. Roth, *Twentieth century developments in photochemistry*, Pure Appl. Chem. 73 (2001) 395

Fotochemia

Lata 1960 i późniejsze → **G. Hammond; G. Porter, A.H. Zevail**
fotochemia współcześnie

badania podstawowe na UAM

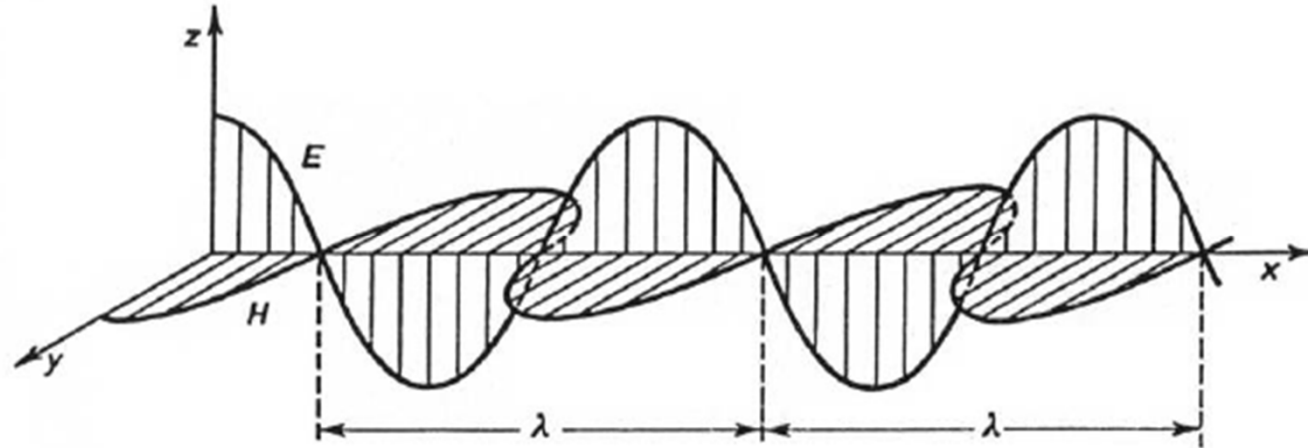
- **reakcje fotochemiczne w syntezie związków organicznych**
fotochemia w układach biologicznych – uszkodzenia DNA i naprawa uszkodzeń
- **fotochemia i fotofizyka związków o znaczeniu dla biologii i medycyny**
- **fotokatalityczne rozszczepienie cząsteczek wody**

Znaczenie fotochemii

1. **Fotochemia stosowana**
  - fotochemiczne metody syntezy
  - fotopolimeryzacja i sieciowanie fotochemiczne
  - generowanie wodoru z wody
  - proces fotograficzny
  - fotochemiczne usuwanie zanieczyszczeń
2. **Fotochemia atmosfery**
3. **Fotobiologia**
  - proces widzenia
  - fotosynteza
  - fotochemia kwasów nukleinowych i białek

Promieniowanie elektromagnetyczne

pole elektryczne (E), pole magnetyczne (H)

długość fali promieniowania λ

promieniowanie elektromagnetyczne – natura dualistyczna

falowa – odbicie, interferencja, dyfrakcja, polaryzacja

korpuskularna – efekt fotoelektryczny, efekt Comptona

Cechy promieniowania

- **częstość** ν $[s^{-1}], [Hz]$
  - **liczba falowa** $\tilde{\nu}$ $[cm^{-1}]$
  - **długość fali** λ
- } natura falowa

- **Foton**, kwant energii promieniowania:

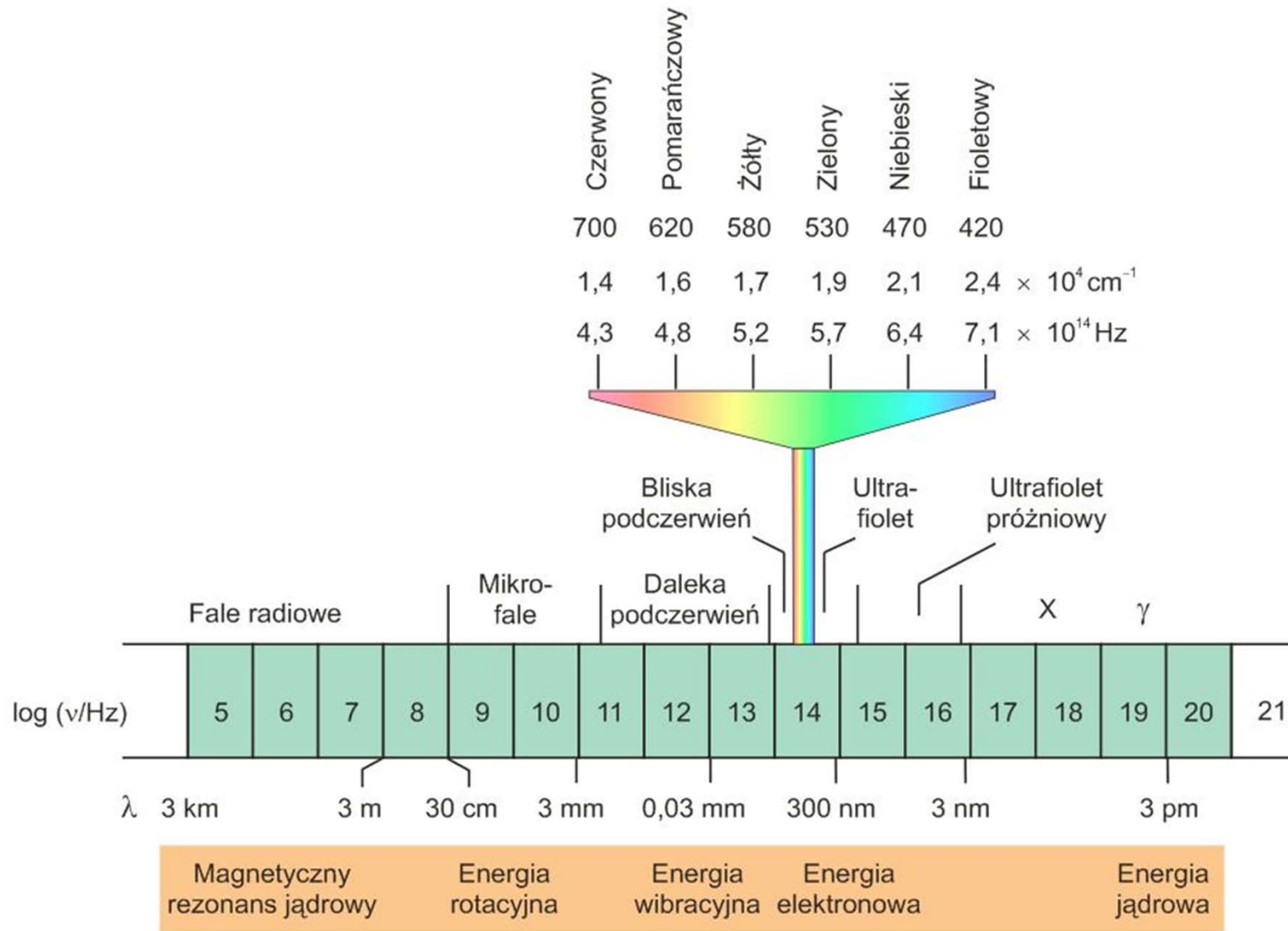
$$E = h\nu = h \frac{c}{\lambda} = hc\tilde{\nu}$$
$$h = 6,62 \times 10^{-34} [J s]$$

Zależność Plancka łączy naturę falową
i korpuskularną promieniowania

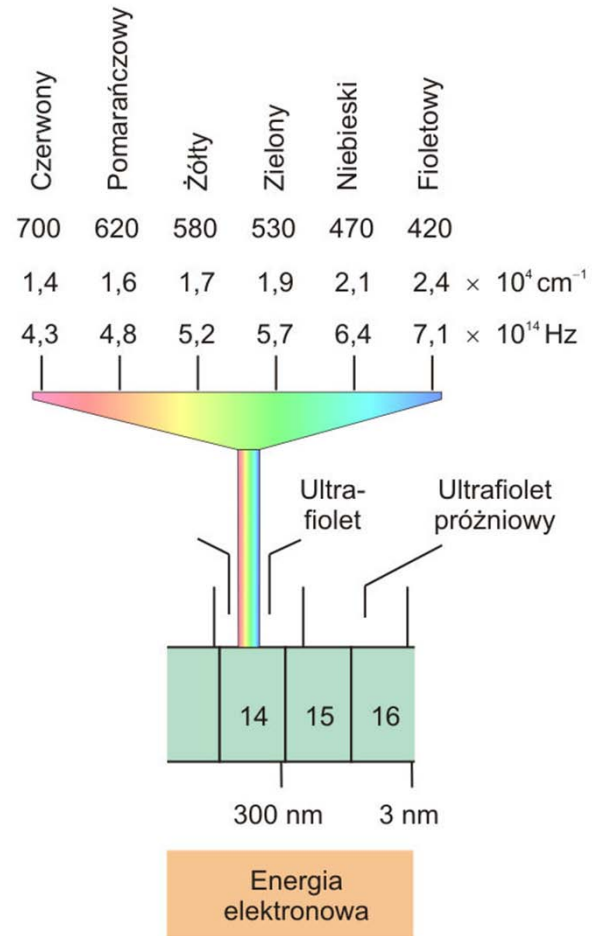
- **intensywność** promieniowania **I**

(energia przechodząca w ciągu 1s przez $1m^2$ powierzchni
prostopadłej do kierunku biegu promieniowania)
dla światła monochromatycznego – liczba fotonów przechodząca
przez $1m^2$ w ciągu 1s

Promieniowanie elektromagnetyczne – podział

Promieniowanie elektromagnetyczne – światło

Zakres UV: $\lambda > 3 \text{ nm}$ **próżniowy UV**

200 - 380 nm **UV**

380 - 760 nm **VIS** (wykrywalne przez ludzkie oko)

P.W. Atkins – Chemia fizyczna, PWN W-wa, 2001 (tłum. J. Najbar, red)

Promieniowanie elektromagnetyczne – zakres UV-VIS

prom. elektromagnetyczne $\Rightarrow$ absorpcja, emisja, transmisja fotonów

jednostkowa cząstka promieniowania – kwant energii – foton

energia kwantu promieniowania określona przez zależność Plancka:

$$E = h\nu = hc/\lambda = hc\tilde{\nu}$$

h - stała Plancka; $h = 6,62 \times 10^{-34}$ [J x s]

ν - częstość promieniowania; [s^{-1}]

λ - długość fali; [10^{-9} m = 1nm]

c - prędkość światła w próżni; $c = 3 \times 10^8$ [m /s]

$\tilde{\nu}$ - liczba falowa [cm^{-1}]

$$1 \text{ einstein} = 6,02 \times 10^{23} \text{ fotonów}$$
$$E = 119\,627 / \lambda \text{ [kJ x mol}^{-1}\text{] jeśli } \lambda \text{ w [nm]}$$

Promieniowanie elektromagnetyczne – zakres UV-VIS

λ [nm]	E [kJ $\times$ mol ⁻¹]	
290	413	UVB (prom. słoneczne, krótkofalowy koniec)
320	374	UVA (krótkofalowy koniec)
750	160	VIS (prom. czerwone)

UVC < 280 nm

UVB 280 – 320 nm

UVA 320 – 400 nm

Energia fotonów UV-VIS porównywalna ze zmianą entalpii niektórych reakcji chemicznej, np.:

$E = 119\,627 / \lambda$, po podstawieniu $495 \text{ kJ mol}^{-1} \Rightarrow \lambda = 241 \text{ nm}$

Po absorpcji fotonów z zakresu $\lambda < 241 \text{ nm}$ O_2 zyskuje energię wystarczającą do dysocjacji

***

Energia **zaabsorbowanego** kwantu - wykorzystana w procesie **chemicznym** (reakcja fotochemiczna) lub **fizycznym** (ciepło, procesy emisji promieniowania)

Spektroskopia elektronowa (elektronowo-oscyłacyjna) UV-VIS

absorpcyjna

emisyjna

Formy energii cząsteczek

1. Energia translacyjna

średnia energia translacji = $3/2 kT$ (dla molekuly)
= $3/2 RT$ (dla mola molekuł)

dla $T = 298K$ ($25^{\circ}C$): $3,7 \text{ kJ/mol}$ ($0,89 \text{ kcal/mol}$)
 $6,2 \times 10^{-21} \text{ J/molekułę}$

energia translacji: nieskwantowana
3 stopnie swobody

2. Energia rotacyjna $10^0 - 10^3 \text{ J/mol}$

- rotacja wirowanie cząsteczko wokół własnej osi
- skwantowana (spektroskopia mikrofalowa)
- 3 stopnie swobody dla cząsteczek nieliniowych
- 2 stopnie swobody dla cząsteczek liniowych
- model: wirujący bąk

Formy energii cząsteczek

3. Energia oscylacyjna $10^3 - 10^5$ J/mol

- oscylacje, drgania atomów (jąder) wokół położenia równowagi
- skwantowana (spektroskopia IR)
- $3n - 6$ stopni swobody dla cząsteczek nieliniowych
- $3n - 5$ stopni swobody dla cząsteczek liniowych
- model: oscylacje kulek połączonych sprężyną

4. Energia elektronowa $10^5 - 10^6$ J/mol

Energia kinetyczna ruchu elektronów w cząsteczce i energia potencjalna przyciągania elektronów przez jądra i odpychania przez sąsiednie elektrony.

- skwantowane (spektroskopia UV-Vis)
- brak modelu mechanicznego

5. Energia wewnątrzjądrowa

E_{el} $\gg$ E_{osc} $\gg$ E_{rot}
UV-Vis   podczerwień   mikrofałe

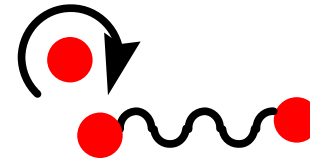
Formy energii cząsteczek

energia translacyjna – 3.7 kJ/mol (298K), nieskwantowana

energia rotacyjna – $10^0 - 10^3$ kJ/mol; skwantowana

energia oscylacyjna – $10^3 - 10^5$ kJ/mol; skwantowana

energia elektronowa – $10^5 - 10^6$ kJ/mol; skwantowana

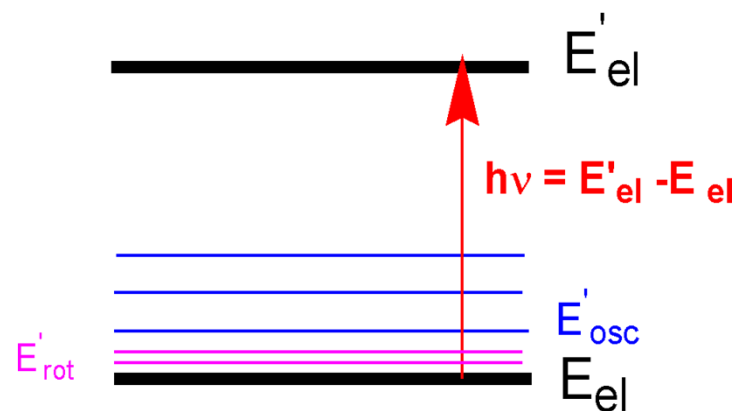

$$E_{el} \gg E_{osc} \gg E_{rot}$$

UV-VIS

IR

mikrofale

Rodzaje spektroskopii

podział wg pochłania lub emisji:

- spektroskopia **absorpcyjna**
- spektroskopia **emisyjna**
- spektroskopia **rozpraszania** (widmo Ramana)

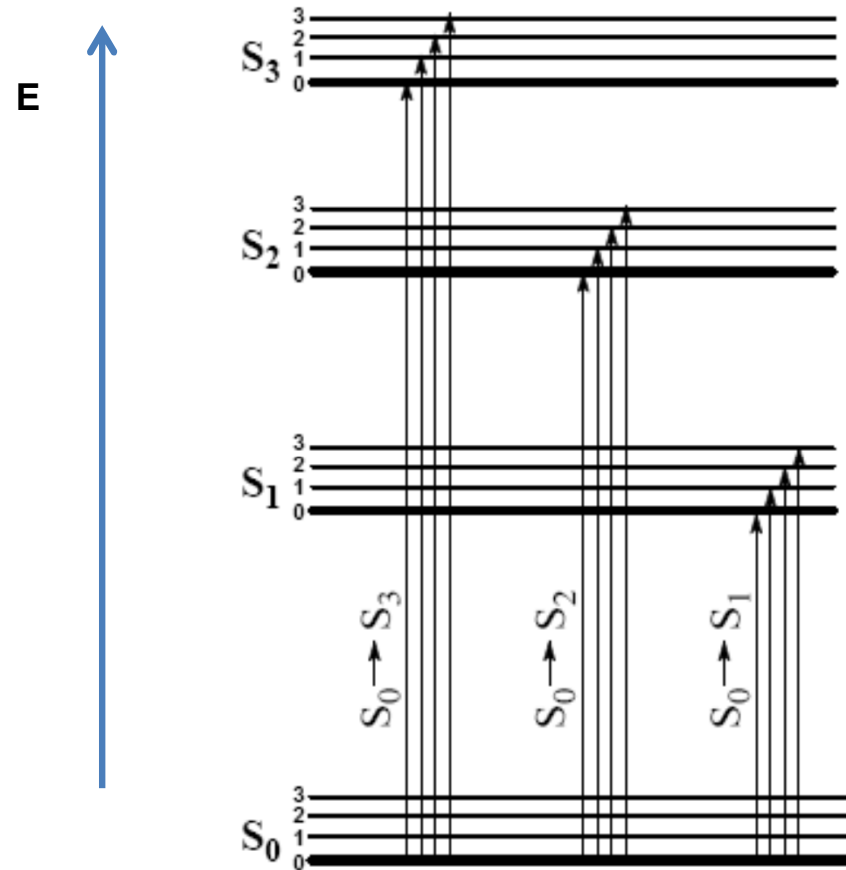
podział wg form energii:

- spektroskopia **elektronowa**
- spektroskopia **oscylacyjna**
- spektroskopia **rotacyjna**
- spektroskopia **EPR**
- spektroskopia **NMR**

podział wg zakresu promieniowania:

- spektroskopia w obszarze UV-VIS (elektronowa + Raman)
- spektroskopia w podczerwieni (IR) (oscylacyjna + Raman)
- spektroskopia mikrofalowa (rotacyjna, EPR)
- spektroskopia w obszarze fal radiowych (NMR)

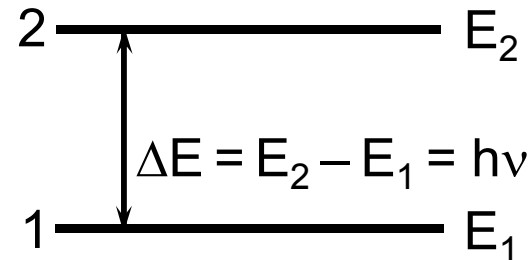
Diagram poziomów elektronowo-oscylacyjnych

- przed aktem absorpcji cząsteczka w elektronowym stanie podstawowym S_0
- przejścia wibronowe

Rozkład energii w stanie równowagi termicznej

Jeżeli $T = \text{const}$ i cząsteczki nie otrzymują energii spoza układu, to obsadzenie poziomów jest opisane funkcją rozkładu energii Boltzmana:

$$\frac{n_2}{n_1} = \exp\left(-\frac{\Delta E}{kT}\right) = \exp\left(-\frac{h\nu}{kT}\right)$$

dla różnych stopni swobody:

$$\frac{n_2}{n_1} = \frac{g_2}{g_1} \exp\left(-\frac{\Delta E}{kT}\right)$$

$$\frac{n_2}{n_1} = 1 \quad \text{gdy } \Delta E = 0 \text{ lub } \Delta T = \infty$$

$$\frac{n_2}{n_1} = 0 \quad \text{gdy } \Delta E = \infty \text{ lub } \Delta T = 0$$

Wniosek:

Im bardziej odległe poziomy 2 i 1
lub im niższa temperatura, tym mniej jest
obsadzony poziom o wyższej energii

Przykład:

$$T = 298 \text{ K} \quad RT = 2,5 \text{ kJ/mol}$$

UV-VIS: $\Delta E \sim 400 \text{ kJ/mol}$ (300 nm)

$$\frac{n_2}{n_1} = e^{-400/2,5} = 3 \times 10^{-70}$$

czyli 100% obsadzony poziom 1

IR: $\Delta E \sim 24 \text{ kJ/mol}$ (2000 cm^{-1})

$$\frac{n_2}{n_1} = e^{-24/2,5} = 7 \times 10^{-5}$$

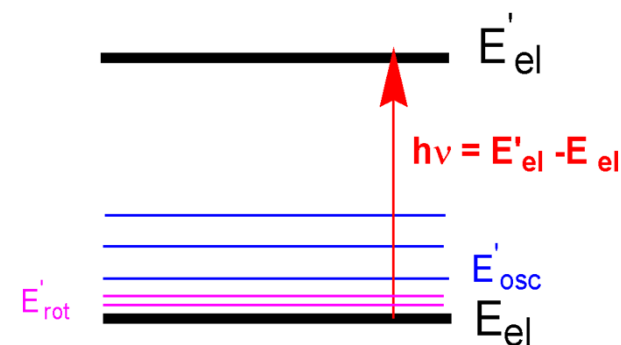
czyli $\sim 100\%$ obsadzenia stanu 1

Absorpcja światła i wzbudzenie elektronowe cząsteczek

▪ foton + cząsteczka $\Rightarrow$ **oddziaływanie** pola elektrycznego promieniowania i cząsteczki

- **foton może być zaabsorbowany** (energia fotonu przekazana cząsteczce)
- tylko **kwanty o określonej energii (ΔE)** mogą być **zaabsorbowane** (kwantowanie)
- $\Delta E = E'_{el} - E_{el}$ jest **charakterystyczna dla cząsteczki związku**; energia kwantu prom. UV-VIS wystarczająca do zmiany energii elektronicznej cząsteczek
- po absorpcji $h\nu$ cząsteczka jest w **elektronowym stanie wzbudzonym**

$$E = E_{el} + E_{osc} + E_{rot}$$

energia wewnętrzna cząsteczki w stanie stacjonarnym

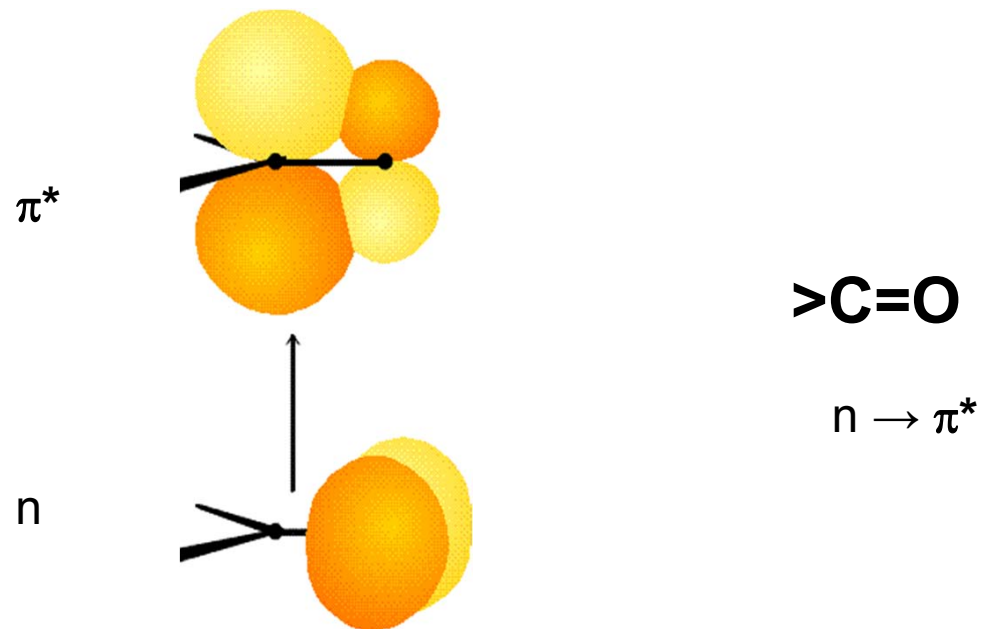
Wzbudzenie elektronowe – przejście elektronu z orbitalu molekularnego o energii niższej (wiązący, niewiązący) na orbital molekularny o energii wyższej (antywiązący)

wzbudzenie elektronowe powoduje zmianę struktury elektronicznej cząsteczek

Absorpcja światła i wzbudzenie elektronowe cząsteczek

Wzbudzenie elektronowe – przejście elektronu z orbitalu molekularnego o energii niższej (wiązący, niewiązący) na orbital molekularny o energii wyższej (antywiązący)

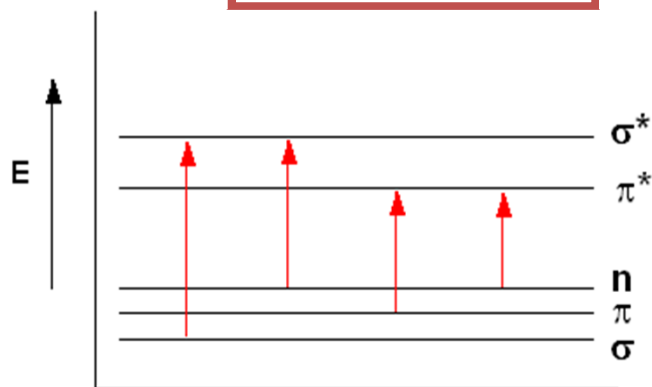
P.W. Atkins – Chemia fizyczna, PWN W-wa, 2001 (tłum. J. Najbar, red)

Klasyfikacja przejść elektronowych w cząsteczkach

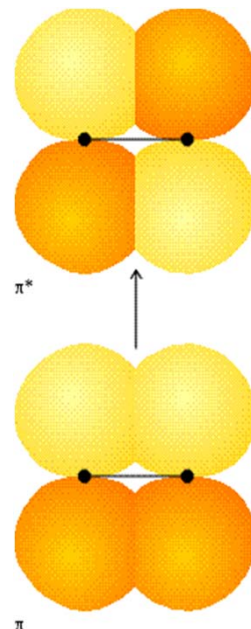
Orbitale molekularne:

σ , π , n

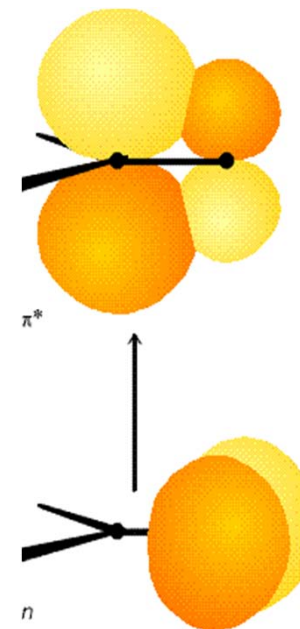
σ^* , π^*

Przejścia wymagające najmniejszej energii (długofalowe pasma w widmach absorpcji UV-VIS)

wzbudzenie $\pi \rightarrow \pi^*$
układu $>C=C<$

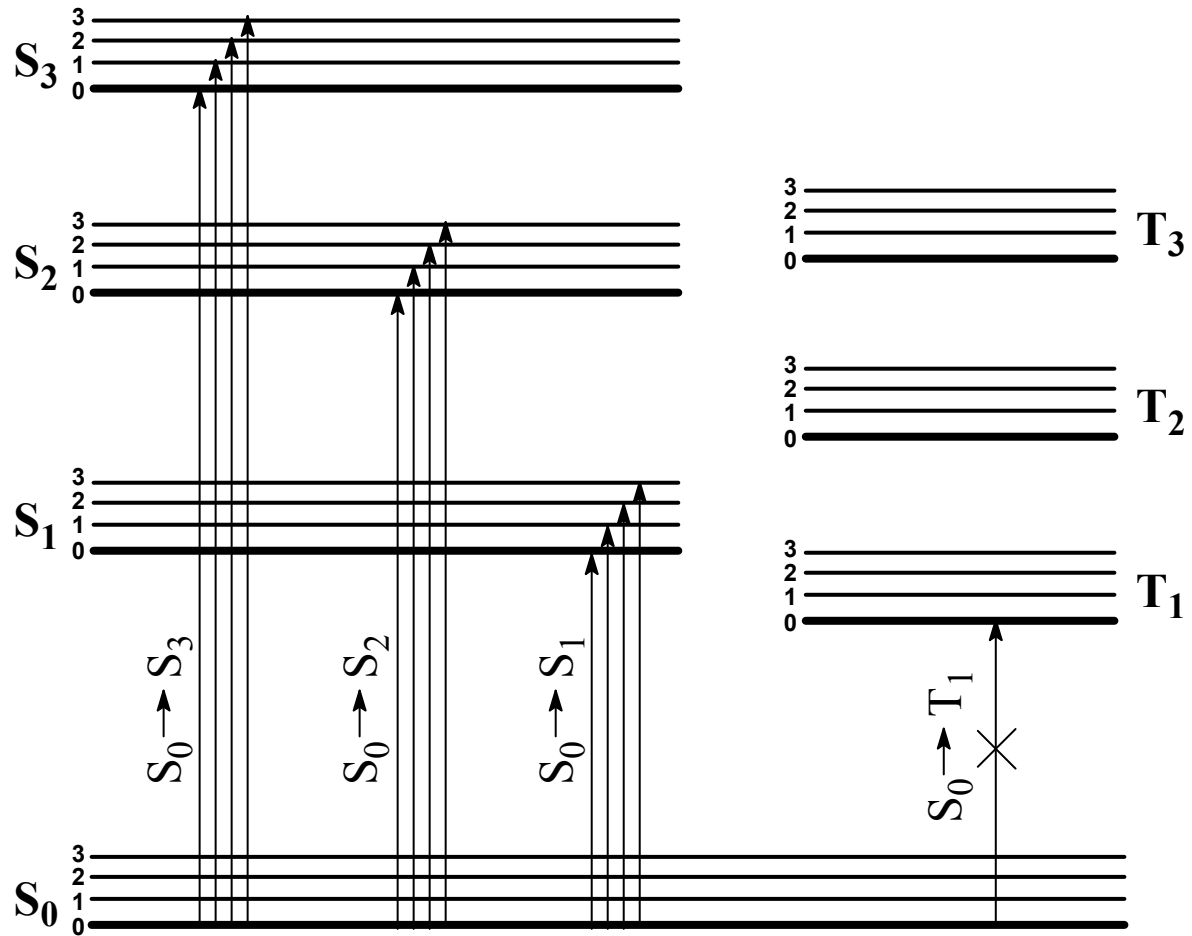

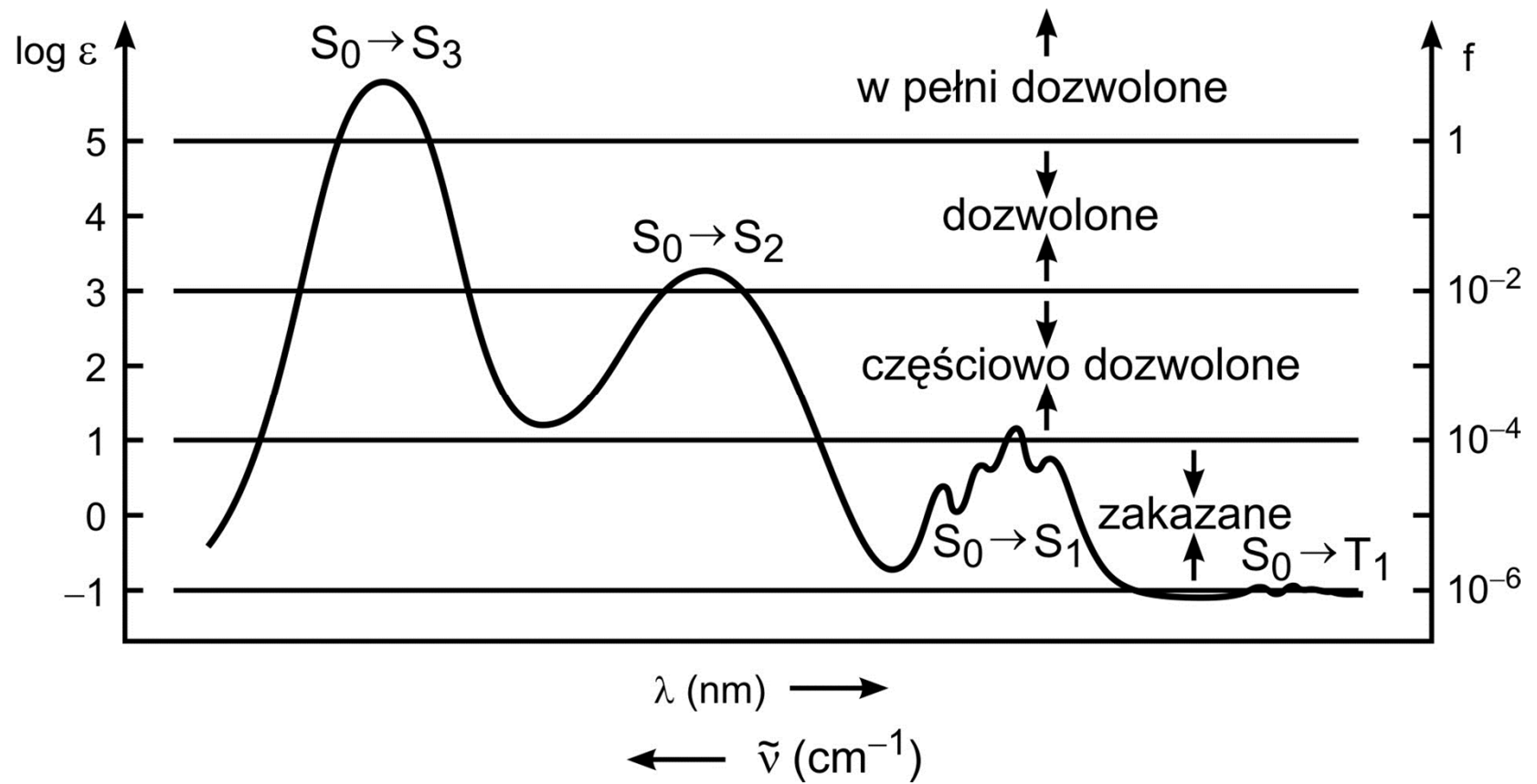
wzbudzenie $n \rightarrow \pi^*$
w grupie $>C=O$

P.W. Atkins, Chemia fizyczna, PWN W-wa, 2001 (tłum. J. Najbar, red)

- ♦ przejścia Rydberga (faza gazowa); ♦ przejścia c - t
- ♦ przejścia HOMO – LUMO najważniejsze w fotochemii i fotofizyce

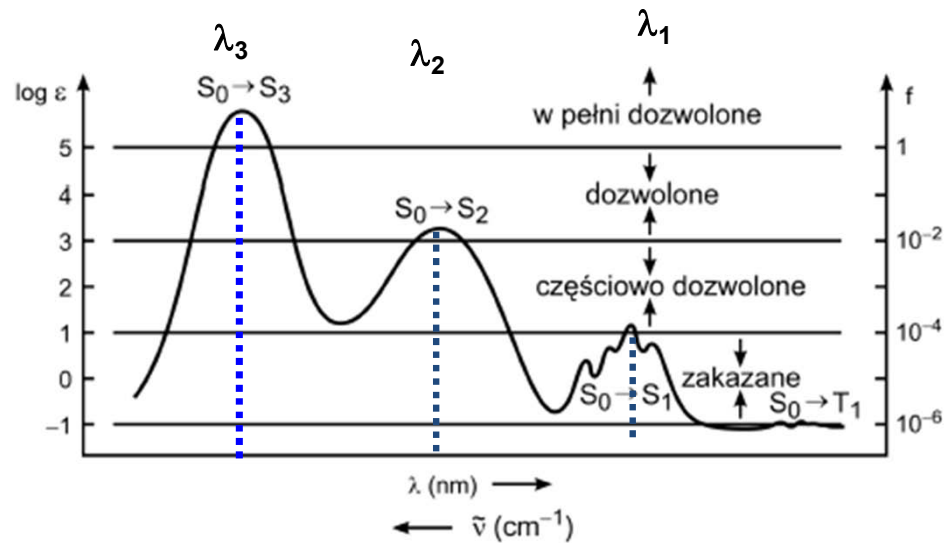

Widmo absorpcji UV-VIS

ϵ – molowy współ. absorpcji,

A – absorbancja

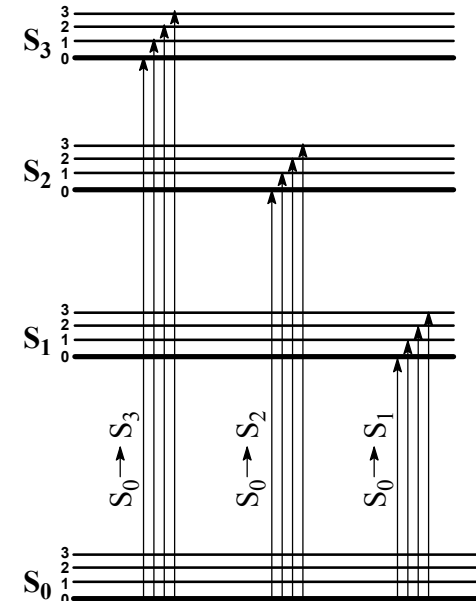
T – transmitancja

λ – [nm] długość prom.

$1/\lambda$ – [cm^{-1}] liczba falowa

Diagram poziomów elektronowo-oscylacyjnych

Energia przejścia (E)

$$E(S_0 \rightarrow S_3) > E(S_0 \rightarrow S_2) > E(S_0 \rightarrow S_1)$$

$$\lambda_3 < \lambda_2 < \lambda_1$$

Moment przejścia i prawdopodobieństwo przejścia elektronowego

$$h\nu = \Delta E$$

warunek konieczny absorpcji ale niewystarczający
prawdopodobieństwo przejścia elektronowego

podczas „przeskoku” elektronu $\Rightarrow$ zmiana chwilowego momentu dipolowego

moment przejścia (M) między stanem początkowym „i” oraz końcowym „f”

$$M = \int \Psi_i \mu \Psi_f dv$$

Ψ_i, Ψ_f funkcja falowa opisująca stan początkowy („i”) i końcowy („f”)

μ -operator momentu dipolowego: $\mu = e \sum r_j$

e = ładunek elektronu, r_j = odległość j-tego elektronu od wybranego początku układu

$$\text{Prawdopodobieństwo przejścia elektronowego } P \approx M^2$$

•obliczenia teoretyczne

•eksperyment

siła oscylatora f

$$f = \frac{8 \pi^2 \nu_{if} m_e M^2}{3 h e^2}$$

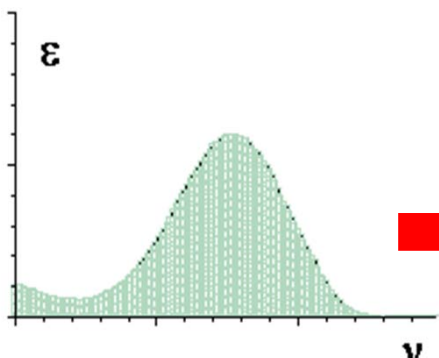
molowy wsp. absorpcji

ϵ

$m_e; e$ – masa i ładunek elektronu

ν_{if} – częstość przejścia;

h – stała Plancka

$$f = 4.315 \times 10^{-9} \int \epsilon dv$$

$$f \leq 1$$

Siła oscylatora

$$f_{12} = \frac{8\pi^2 mc \tilde{\nu}_{12}}{3e^2 h} |M_{12}|^2$$

$$f_{12} = 4,3 \times 10^{-9} \int \varepsilon d\tilde{\nu}$$

Przykład:

$$\varepsilon_{\max} = 40\,000 \text{ dm}^3 \text{ mol}^{-1} \text{ cm}^{-1}$$

$$\tilde{\nu}_{\max} = 20\,000 \text{ cm}^{-1}$$

$$\Delta\tilde{\nu}_{1/2} = 5\,000 \text{ cm}^{-1}$$

$$f \approx 4,3 \times 10^{-9} \times 40\,000 \times 5\,000 = \underline{0,86}$$

(dozwolone)

Prawdopodobieństwo przejścia elektronowego – reguły wyboru

- Im większe prawdopodobieństwo przejścia elektronowego, tym większe f (także ε)
- prawdopodobieństwo przejścia elektronowego – reguły wyboru – przejścia elektronowe dozwolone i wzbronione (w granicach przybliżeń stosowanych przy wyprowadzeniu reguł)
- reguły wyboru – z rozważań symetrii i multipletowości orbitali molekularnych stanu podstawowego i wzbudzonego.

wzbronione – przejścia pomiędzy stanami o **różnej multipletowości** (singlet-tryplet)

wzbronione – przejścia $n \rightarrow \pi^*$ (np. grupy C=O, ketony $\varepsilon < 10 - 100$ [$\text{dm}^3 \times \text{mol}^{-1} \times \text{cm}^{-1}$] **ze względu na symetrię**; obserwowane eksperymentalnie ponieważ w wyniku oscylacji zmienia się symetria

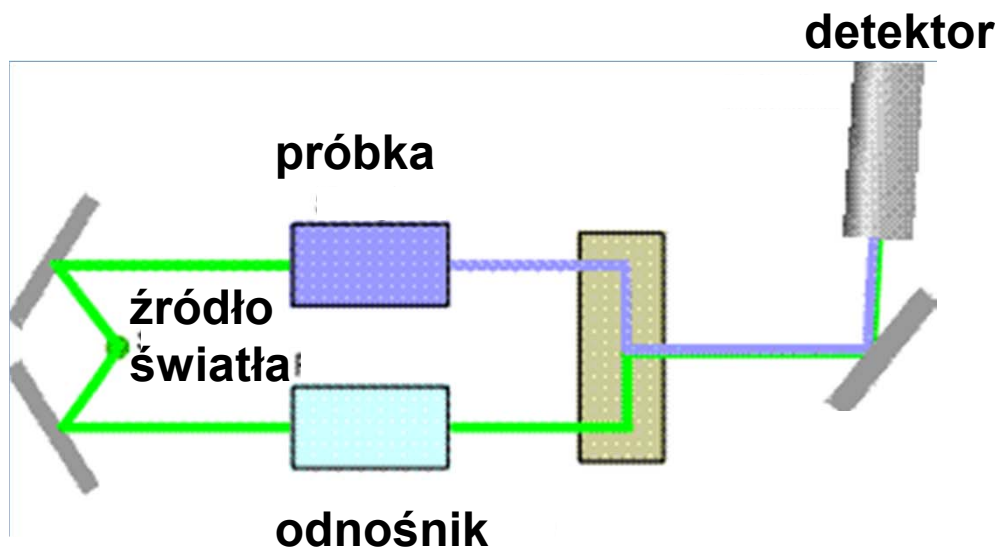
dozwolone – przejścia $\pi \rightarrow \pi^*$ (np. grupy C=C-C=C np. w dienach $\varepsilon > 10^4$ [$\text{dm}^3 \times \text{mol}^{-1} \times \text{cm}^{-1}$])

***

moment przejścia M – a moment dipolowy (μ) cząsteczki w stanie początkowym (i) i końcowym (f)

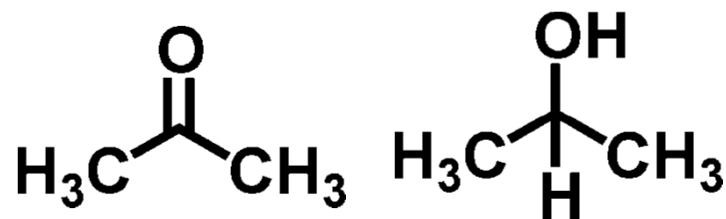
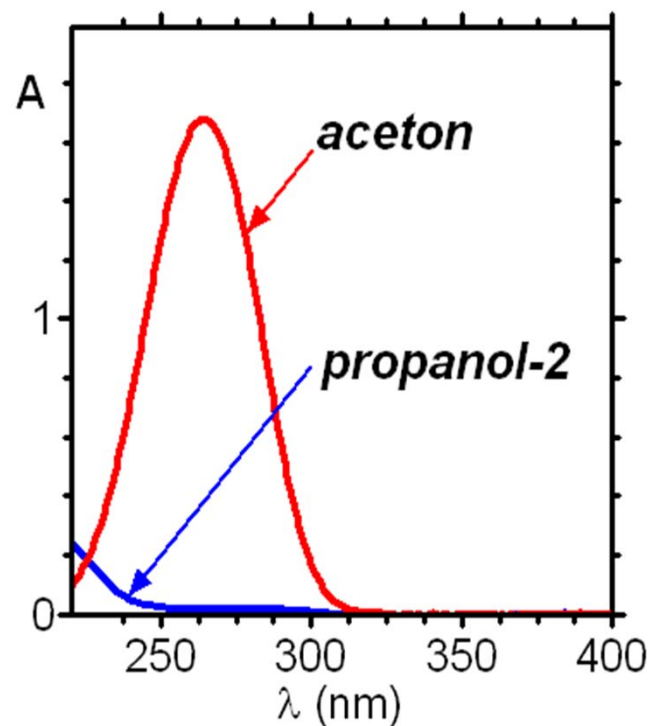
$$M \neq \mu$$

Spektrofotometr – pomiar widma absorpcji

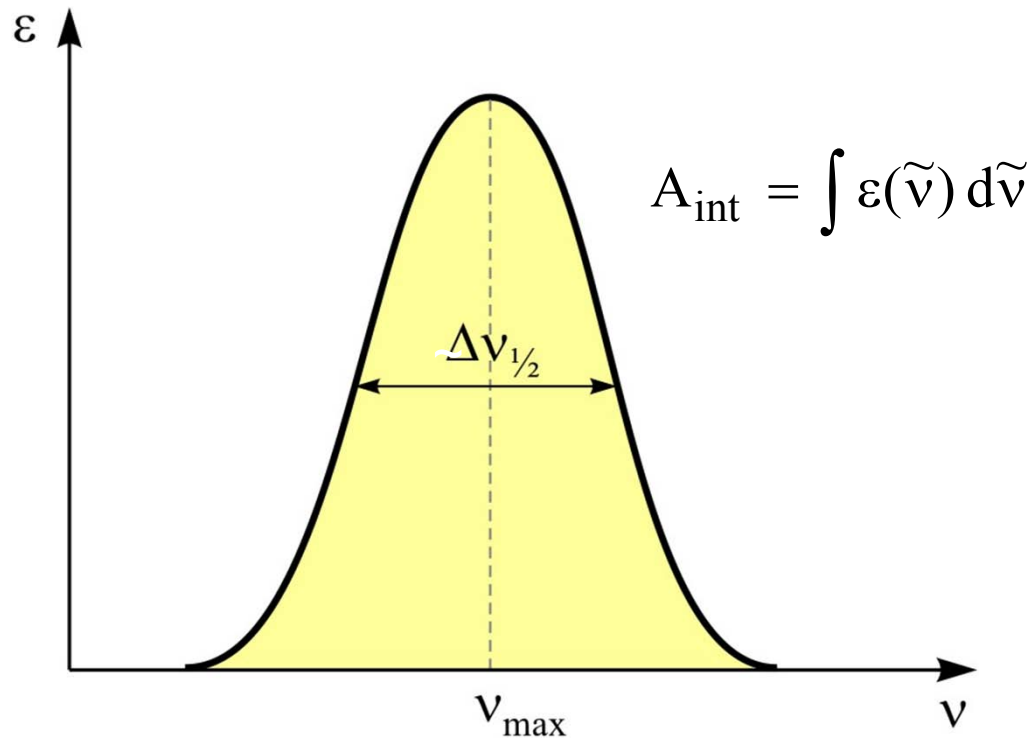
spektrofotometr UV-VIS

Atkins, Chemia fizyczna

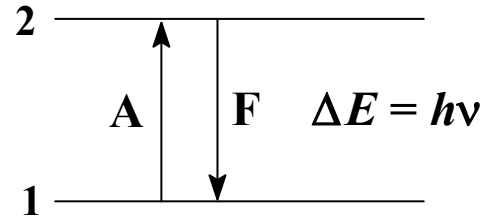
Parametry pasma spektralnego i ich relacja z wielkościami teoretycznymi

- 1) częstotliwość $\tilde{\nu}_{\max}$ (energia przejścia)
- 2) intensywność (w maksimum I_0 oraz integralna I_∞)
integralny współczynnik absorpcji (A_{int})
- 3) szerokość połówkowa $\Delta\nu_{1/2}$

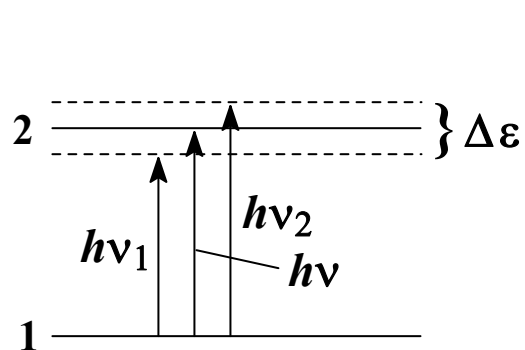
Czynniki determinujące kształt i szerokość konturu pasma

Rozmycie pasma:

1. Zasada nieoznaczoności Heisenberga

(rozmycie skwantowanych poziomów energetycznych)

$$\Delta \varepsilon \tau \geq \frac{\hbar}{2}$$

$$\Delta \varepsilon \geq \frac{5,3 \text{ cm}^{-1}}{\tau \text{ (ps)}}$$

naturalny czas życia, naturalne rozmycie

$$\frac{1}{\tau} = A_{21} \sim \nu^3$$

Czynniki determinujące kształt i szerokość konturu pasma

2. Efekt Dopplera

$$\nu' = \frac{\nu}{1 \pm v/c}$$

$$\Delta\nu_{1/2} = \frac{2\nu}{c} \left(\frac{2kT}{m} \ln 2 \right)^{1/2}$$

3. Wpływ otoczenia

(zderzenia, rozpuszczalnik, różne chwilowe otoczenie)

4. Zniekształcenia aparaturowe

(monochromatyczność, szczeliny, niedoskonałość układu optycznego)

Prawa absorpcji

Prawo Lamberta – Beera

Absorbancja – proporcjonalna do długości drogi optycznej l oraz stężenia c substancji absorbującej;
promieniowanie monochromatyczne, jednorodny ośrodek

$$A = \log I_0 / I = \varepsilon \times c \times l$$

A – absorbancja;

I_0 – natężenie prom. padającego;

I – natężenie prom. przepuszczonego,

l – droga optyczna [cm],

c – stężenie [mol/ dm³],

ε – dziesiętny molowy współczynnik

absorpcji [dm³×mol⁻¹×cm⁻¹], SI [m² x mol⁻¹]

$$T = I / I_0$$

$$A = \log 1/T$$

T – transmitancja

ε wielkość charakterystyczna dla danego związku, niezależna od stężenia roztworu, zależy od λ promieniowania.

$$10^2 [\text{dm}^3 \times \text{mol}^{-1} \times \text{cm}^{-1}] < \varepsilon < 10^5 [\text{dm}^3 \times \text{mol}^{-1} \times \text{cm}^{-1}],$$

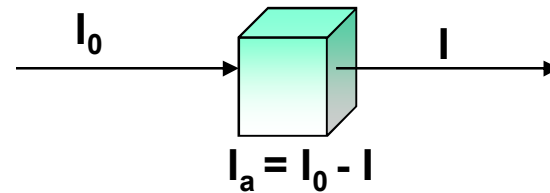
małe wartości ε – przejścia wzbronione np.: singlet-tryplet (wzbronione przez zakaz spinowy),

duże wartości ε – przejścia dozwolone przez reguły wyboru (absorpcyjne przejścia elektronowe typu $n \rightarrow \pi^*$)

absorbancja a absorpcja

Absorbancja a intensywność (natężenie) promieniowania

nie występuje rozpraszanie

$I_A(\lambda)$ - natężenie prom. absorbowanego o długości fali λ ; jeśli znane I_0 można wyliczyć I_A

$$I_a = I_0 (1 - 10^{-\epsilon c l}) = I_0 (1 - 10^{-A})$$

absorbancja ma dużą wartość

$$A > 2 \Leftrightarrow I_A \approx I_0$$

absorbancja ma małą wartość

$$A < 0.05 \Leftrightarrow I_A \sim I_0 \times \epsilon \times c \times l$$

$I_A(\lambda)$ – wartość niezbędna do wyznaczenia wydajności kwantowej procesu
 pomiar natężenia światła – **metody:**

fizyczne **termoogniwo, radiometr, kalorymetr cieplny**

chemiczne **aktynometry chemiczne** (roztwory w których zachodzą dobrze poznane i opisane reakcje fotochemiczne)

jednostki

I_0, I_a – [$\text{einstein} \times \text{dm}^{-3} \times \text{s}^{-1}$]; energia $\times \text{s}^{-1} \times \text{cm}^{-2}$ ([$\text{erg} \times \text{s}^{-1} \times \text{cm}^{-2}$ lub $\text{wat} \times \text{cm}^{-2}$])

A – bezwymiarowa

Prawo addytywności absorpcji

Absorbancja mieszaniny równa się sumie absorbancji poszczególnych jej składników

$$A = \sum A_i = (\varepsilon_1 \times c_1 + \varepsilon_2 \times c_2 + \dots) \times l$$

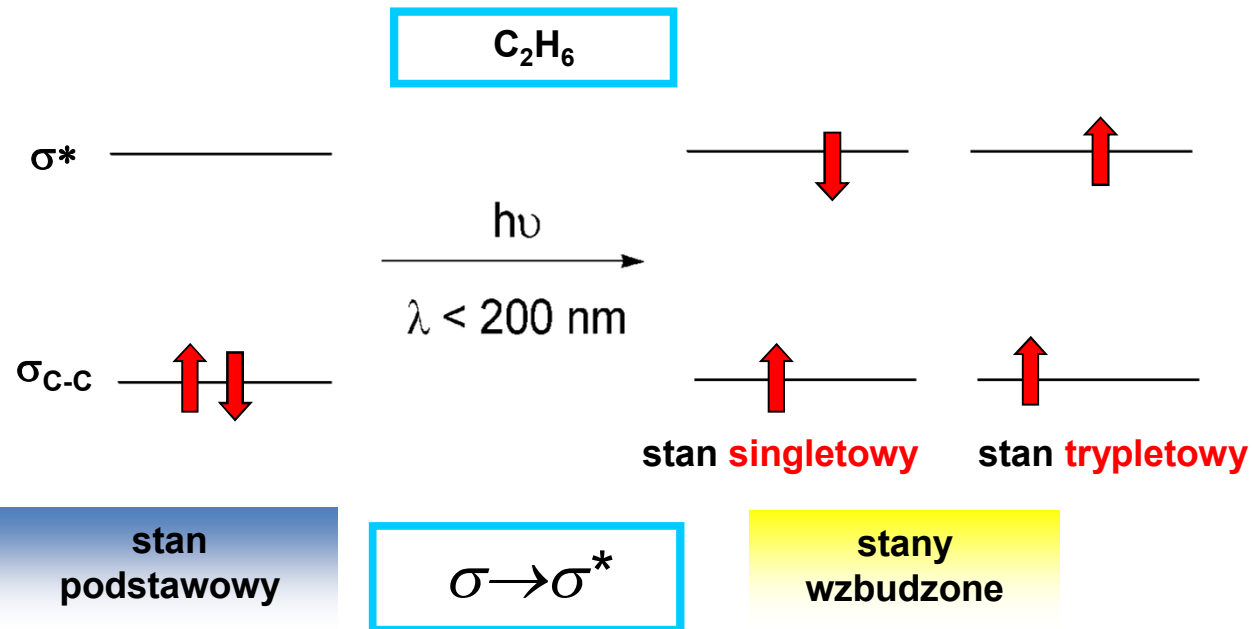
prawo Lamberta - Beera obowiązuje, gdy:

- prom. monochromatyczne
- wiązka równoległa
- małe natężenie prom.
- nie występuje rozpraszanie prom.

- właściwości absorpcyjne składników nie ulegają zmianie w mieszaninie
- brak oddziaływań (asocjacja, tworzenie kompleksów) pomiędzy cząsteczkami.
- układ absorbujący homogeniczny

Stany wzbudzone elektronowo multipletowość: stany singletowe (S) i trypletowe (T)

cząsteczki (parzysta liczba elektronów)

- *w stanie podstawowym spiny sparowane (multipletowość = 1, stan singletowy)*
- *w stanie wzbudzonym spiny elektronów sparowane lub nie są sparowane*
- *stan wzbudzony osiągnięty otrzymany w wyniku absorpcji fotonu – stan singletowy (reguły wyboru)*

Stany wzbudzone elektronowo multipletowość: stany singletowe (S) i trypletowe (T)

$$\text{multipletowość stanu} = 2s + 1$$

s – liczba kwantowa

s = 0 (elektrony sparowane)   multipl = 1   singlet

s = 1 (2 elektrony niesparowane)   multipl = 3   tryplet

- Dla danej konfiguracji elektronowej (n, π^* ; π, π^*) najniższą energię ma stan o większej multipletowości – reguła Hunda
- stan trypletowy ulega rozszczepieniu w zewnętrznym polu magnetycznym
- stan podstawowy (niewzbudzony) cząsteczek większości związków jest stanem singletowym

Elektronowe stany wzbudzone

$n \rightarrow \pi^*$

typ przejścia elektronowego

wzbudzony stan elektronowy

multipletowość: singlet

konfiguracja elektronowa: n, π^*

oznaczanie: $S_1(n, \pi^*), \dots, S_n(n, \pi^*)$

$^1(n, \pi^*)$

wzbudzony stan elektronowy

multipletowość: tryplet

konfiguracja elektronowa: n, π^*

oznaczanie: $T_1(n, \pi^*), \dots, T_n(n, \pi^*)$

$^3(n, \pi^*)$

$\pi \rightarrow \pi^*$

typ przejścia elektronowego

wzbudzony stan elektronowy

multipletowość: singlet

konfiguracja elektronowa: π, π^*

oznaczanie: $S_1(\pi, \pi^*), \dots, S_n(\pi, \pi^*)$

$^1(\pi, \pi^*)$

wzbudzony stan elektronowy

multipletowość: tryplet

konfiguracja elektronowa: π, π^*

oznaczanie: $T_1(\pi, \pi^*), \dots, T_n(\pi, \pi^*)$

$^3(\pi, \pi^*)$

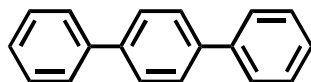

Przykład

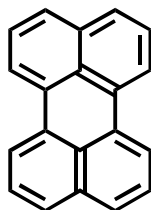
Wartości $\lambda_{\max}$ (maksimum pasma), $\epsilon_{\max}$ (molowy współczynnik absorpcji w maksimum) i f (siły oscylatora) dla przejść elektronowych w wybranych związkach

związek	typ przejścia	$\epsilon_{\max}$ [dm ³ ×mol ⁻¹ × cm ⁻¹]	f	λ [nm] ($\tilde{\nu}$ [cm ⁻¹])
do stanu S ₁ (dozwolone ze względu na spin)				
p-terfenyl	$\pi \rightarrow \pi^*$	3×10^4	1	333 (30000)
perylene	$\pi \rightarrow \pi^*$	4×10^4	10 ⁻¹	437 (22850)
pyren	$\pi \rightarrow \pi^*$	5×10^2	10 ⁻³	372 (26850)
aceton	$n \rightarrow \pi^*$	10	10 ⁻⁴	~333 (~ 30000)
do stanu T ₁ (wzbronione ze względu na spin)				
aceton	$n \rightarrow \pi^*$	10 ⁻¹	10 ⁻⁶	~370 (~ 27000)
naftalen	$\pi \rightarrow \pi^*$	10 ⁻⁴	10 ⁻⁹	470 (21300)

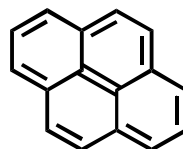
Dane z : N.J. Turro et al., *Modern Molecular Photochemistry of Organic Molecules*, Univ. Science Books, 2010, str. 219

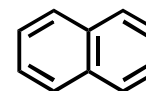
p-terfenyl

perylene

pyren

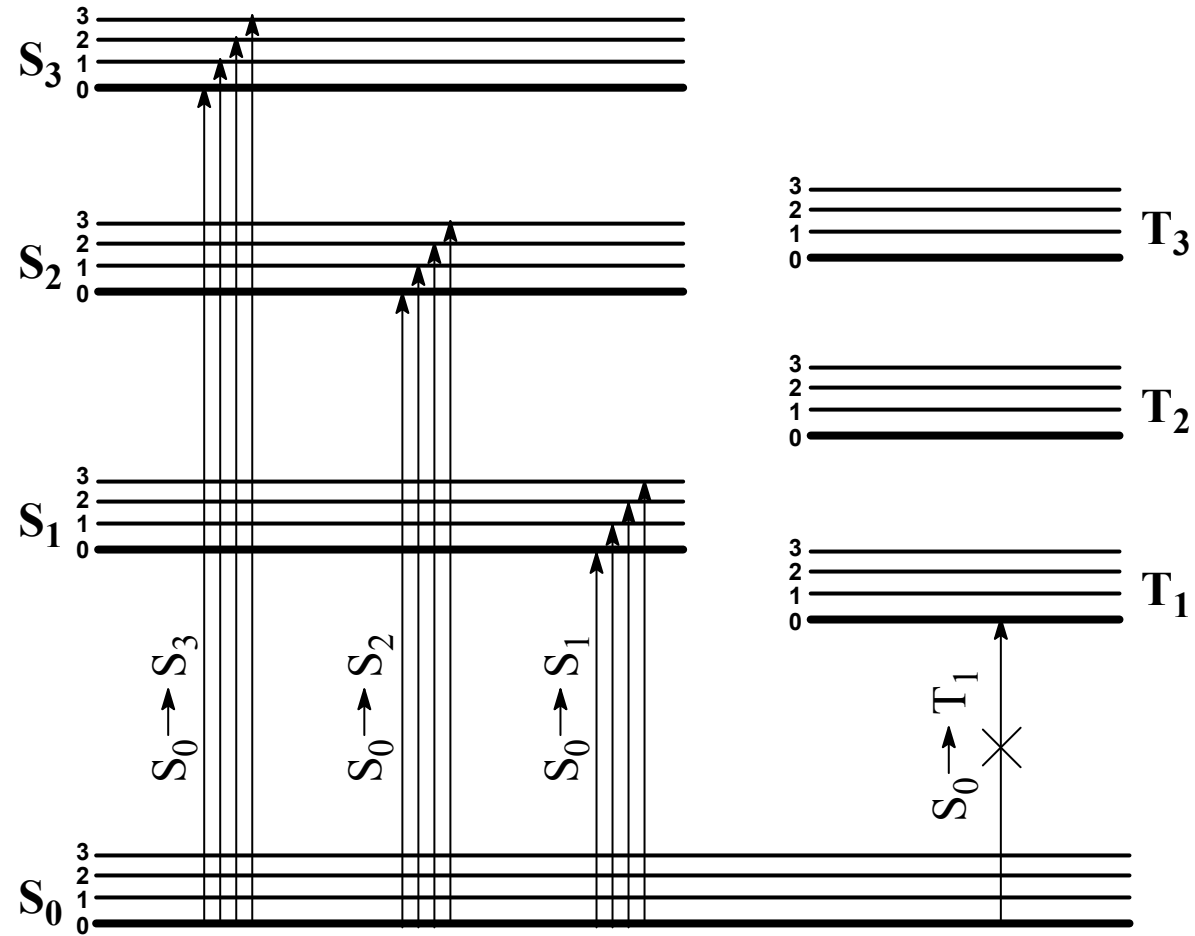

naftalen

aceton

Diagram poziomów elektronowo-oscyłacyjnych

Właściwości cząsteczek w stanach elektronowo wzbudzonych

(porównanie ze stanem podstawowym)

1. **Energia** (rzędu 80 – 400 kJ/mol)
2. **Czasy życia** (10^{-12} – 10^0 s)
3. **Geometria** (długości wiązań i kąty między wiązaniami)
4. **Rozkład gęstości elektronowej** (momenty dipolowe)
5. **Właściwości chemiczne** (reakcje fotochemiczne)

Conclusion: Molecules in the excited states are characterized by different physical and chemical properties in comparison with those in the ground states.

They act like distinct chemical species.

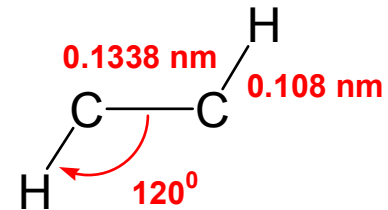
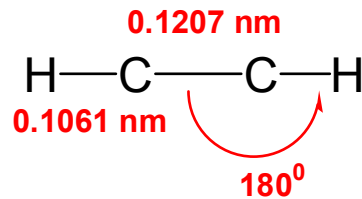
Energie (E) i czas życia (τ) wybranych cząsteczek organicznych w najniższych stanach wzbudzonych singletowym (S_1) i trypletowym (T_1) w roztworze

Compound	E_S (kJ/mol)	τ_S (ns)	E_T (kJ/mol)	τ_T (μ s)
Benzene ^{a)}	459	34	353	—
Naphtalene ^{a)}	385	96	253	175
Antracene ^{a)}	318	5.3	178	670
Tetracene ^{a)}	254	6.4	123	400
Benzophenone ^{b)}	316	0.03	287	6.9
C_{60} ^{a)}	193	1.2	151	250

a) in nonpolar solvents, b) in benzene

Właściwości cząsteczek w elektronowym stanie wzbudzonym

Budowa cząsteczek

S. Paszyc, Podstawy fotochemii, PWN, 1992

Właściwości cząsteczek w elektronowym stanie wzbudzonym

Momenty dipolowe (w debajach) cząsteczek w stanie podstawowym (S_0) i wzbudzonym stanie singletowym (S_1)

związek	stan S_1	stan S_0
formaldehyd	2.3	1.6
benzofenon	3.0	1.2
p-nitroanilina	6	14
4-amino-4'-nitrobifenyl	6	16

S. Paszyc, Podstawy fotochemii, PWN, 1992

wewnątrzcząsteczkowe przeniesienie ładunku

debaj (D) – jednostka momentu dipolowego nie należąca do układu SI; $D \approx 3,335 \times 10^{-30} \text{ C} \times \text{m}$

Z. Stasicka, O. Achmatowicz, Kompendium terminologii chemicznej

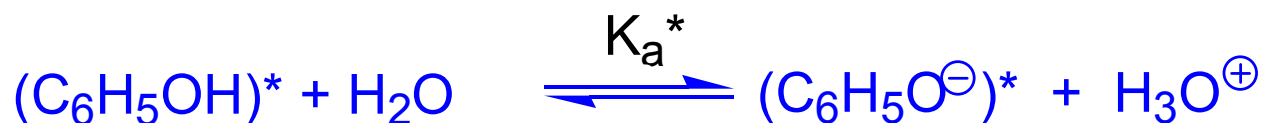

Właściwości cząsteczek w elektronowym stanie wzbudzonym

Właściwości kwasowo-zasadowe w stanie podstawowym i wzbudzonym

stan podstawowy S_0 $\text{p}K_a = 10,0$

stan wzbudzony S_1 $\text{p}K_a^* = 5,7$

$$\text{p}K_a = -\log K_a$$

związek	$\text{p}K_a (S_0)$	$\text{p}K_a^* (S_1)$	$\text{p}K_a^* (T_1)$
2-naftol	9,5	2,8 - 3,1 ^a	7,7- 8,1 ^a
kwas 1-naftoesowy	3,7	10 - 12 ^a	3,8 - 4,6 ^a

S. Paszyc, Podstawy fotochemii, PWN 1992

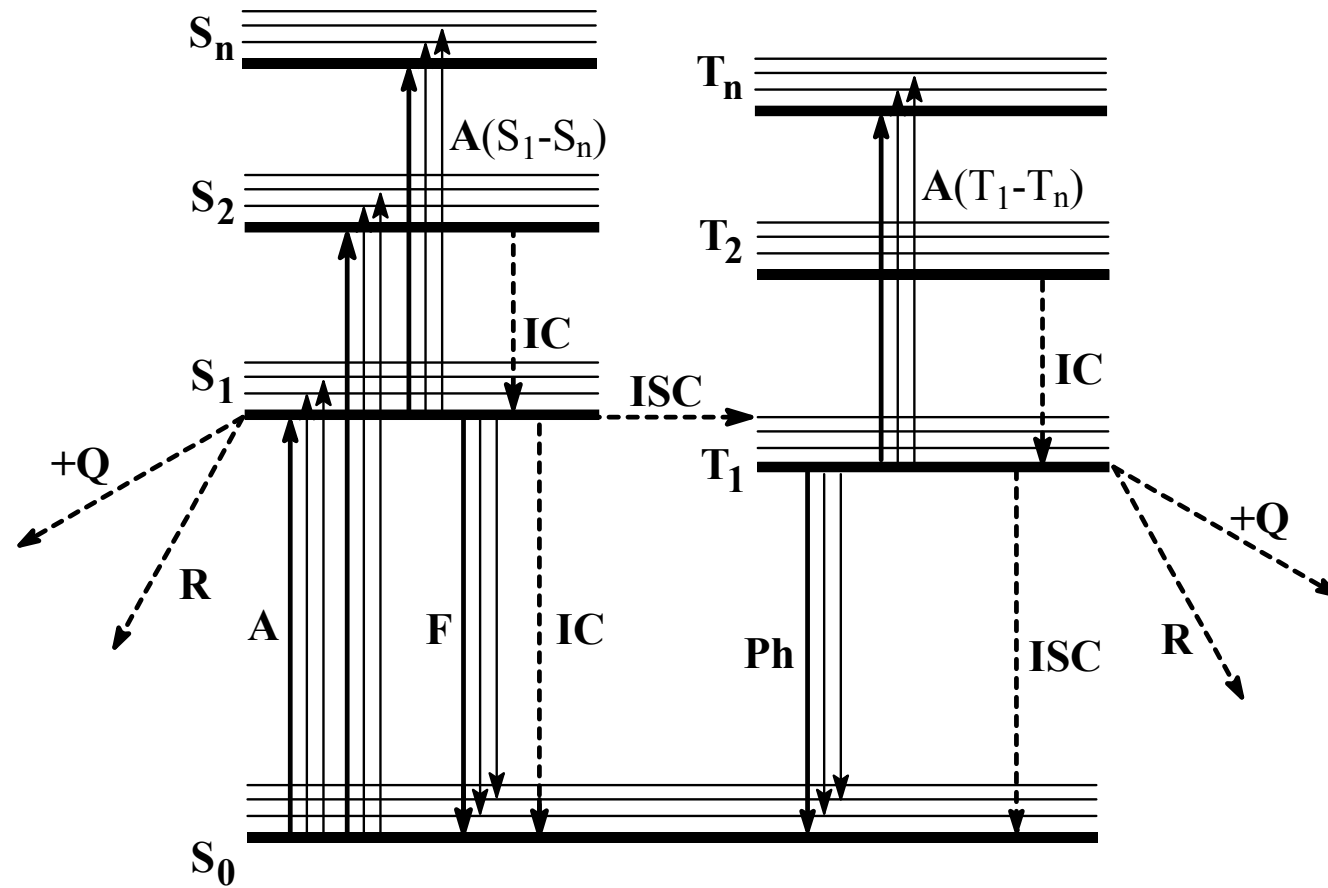
Reakcje fotochemiczne:

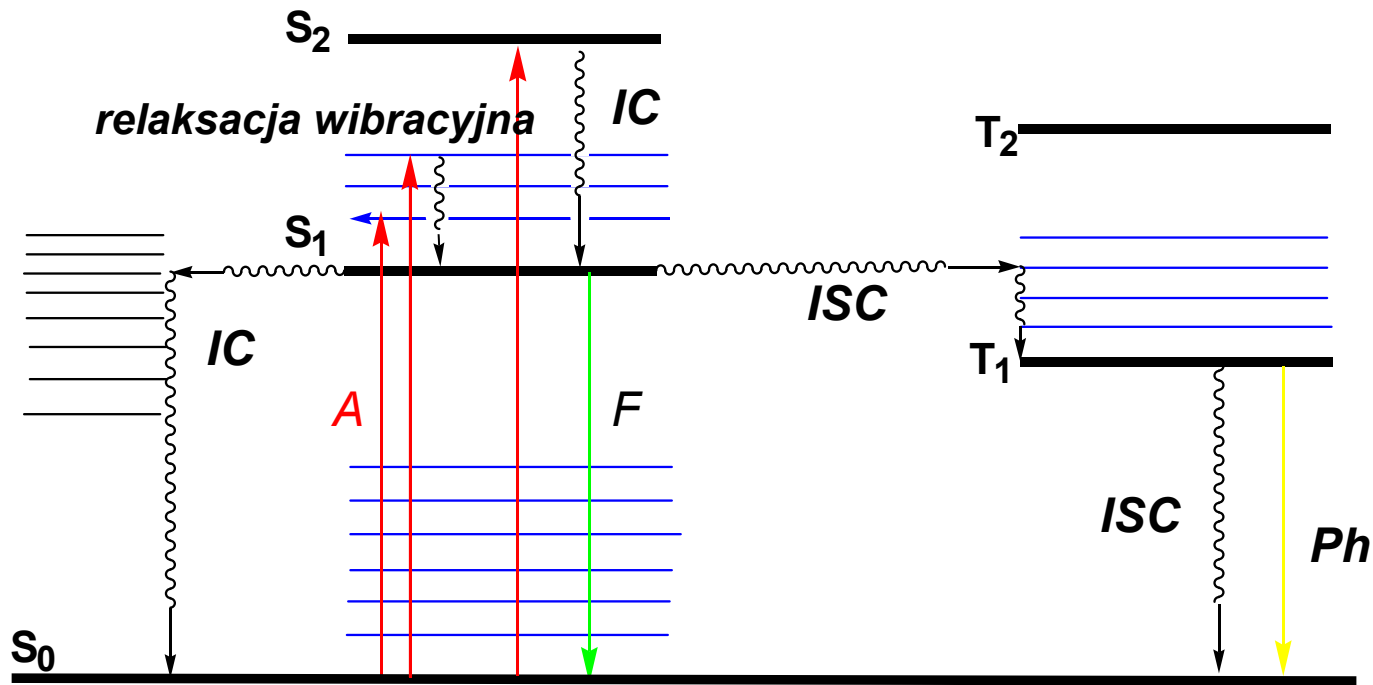
- Photodissociation
(photofragmentation)
- Photocycloaddition
- Photoisomerization
- Photorearrangements
- Photo addition
- Photosubstitution
- Photooxidation
- Photoreduction
- other Photo....

Diagram Jabłońskiego

Procesy fizycznej dezaktywacji stanów wzbudzonych – diagram Jabłońskiego

A - absorpcja

IC – konwersja wewnętrzna

ISC – przejście międzysystemowe

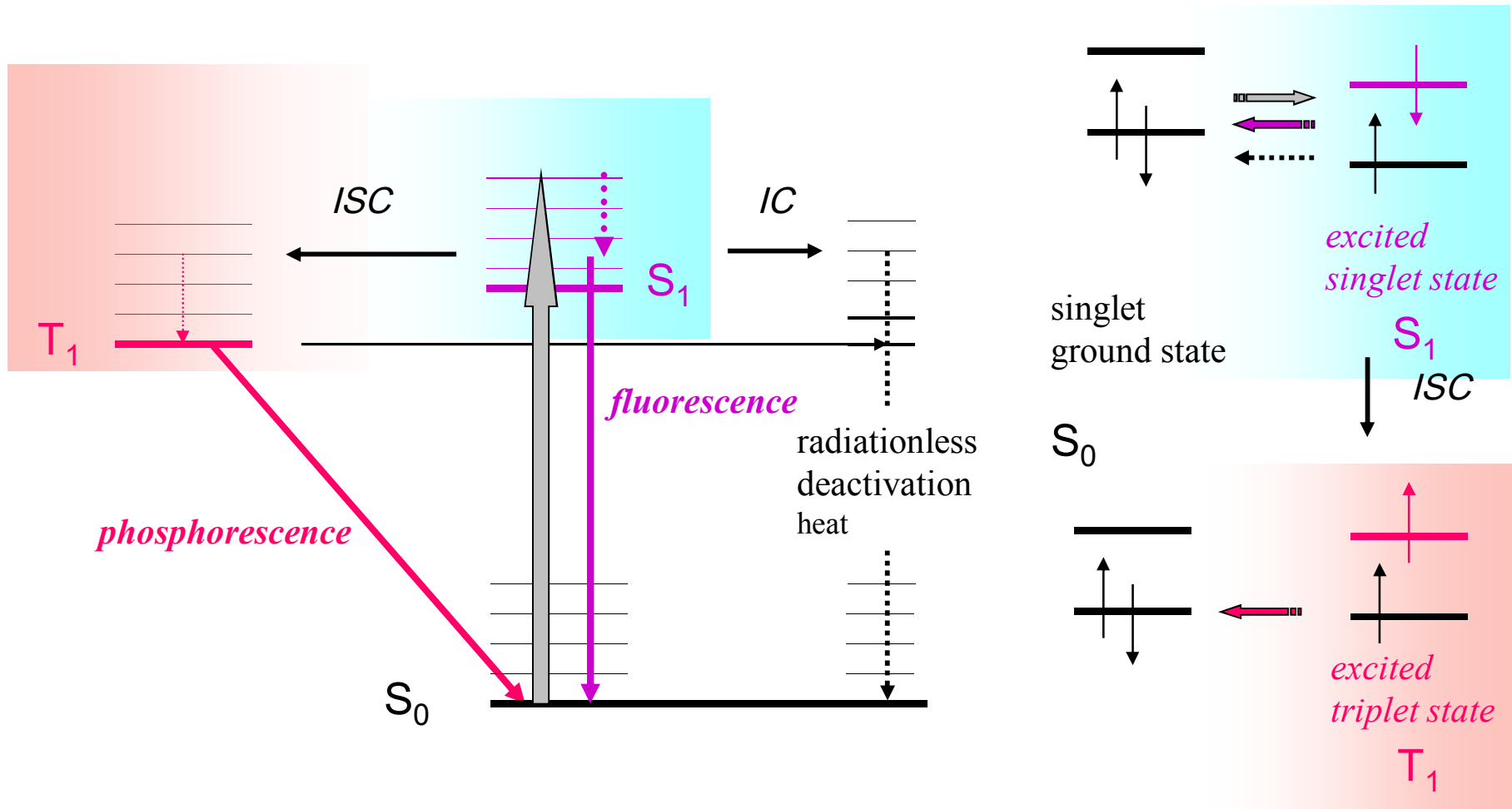
bezpromieniste

F – fluorescencja

Ph – fosforescencja

promieniste

Jablonski - diagram

A. Jabłoński, *Nature* 1933, 839

Efficiency of Anti-Stokes Fluorescence in Dyes

ACCORDING to Kautsky and his collaborators¹, the majority of the molecules of dyes investigated by them, among which were also the molecules of fluoresceine, show an ability to phosphoresce when 'energetically isolated', for example, when adsorbed by convenient adsorbents. We can assume therefore

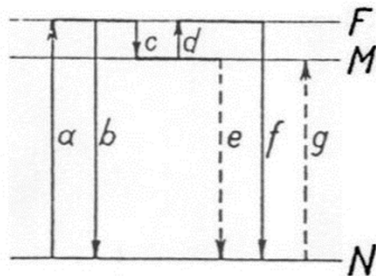

FIG. 1.—Energy levels in a phosphorescent molecule. *a*—absorption, *b*—fluorescence, *c*—transition to metastable level, *d*—thermal excitation, *e* and *f*—phosphorescence, *g*—absorption of very small transition probability.

that in such molecules there must be at least one metastable energy level *M* (Fig. 1), situated lower than the level *F* reached immediately after absorption. From the state *F* the molecules can pass either to a normal state *N*, emitting the band *F*–*N* (fluorescence), or to the metastable state *M*. The probability of the transition *M*–*N* is very small. Therefore when the temperature is sufficiently high, a great majority of molecules will be raised thermally from the level *M* to *F* and will be able to emit the band *F*–*N* (phosphorescence at room temperature). At low temperatures, direct transitions *M*–*N* take place. These transitions are accompanied by the emission of a phosphorescence band which is displaced towards the red relatively to band *F*–*N*; the duration of phosphorescence increases greatly (phosphorescence at low temperatures).

Alexander Jabłoński
(1898-1980)

do 1939 Uniwersytet Warszawski, Instytut
Fizyki Doświadczalnej

1943-1945 Edinburgh Medical School

1946-1980 Uniwersytet M. Kopernika
w Toruniu

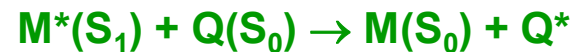
około 70 prac naukowych z dziedziny
spektroskopii atomowej i molekularnej

Procesy dezaktywacji stanów wzbudzonych

Stan singletowy S_1

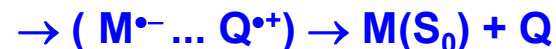
1. fluorescencja (F)
2. konwersja wewnętrzna (IC)
3. przejście interkombinacyjne (ISC)
4. wygaszanie (+Q):

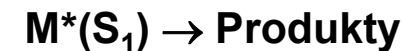
przeniesienie energii wzbudzenia

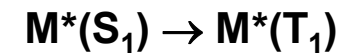
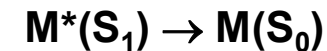
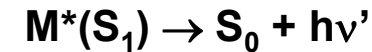
przeniesienie elektronu

5. reakcja chemiczna

Procesy fizyczne:

między-
cząstecz.

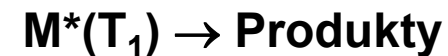
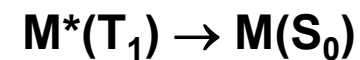
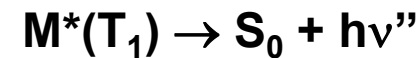
Procesy dezaktywacji stanów wzbudzonych

Stan trypletowy T_1

1. fosforescencja (Ph)
2. przejście interkombinacyjne (ISC)
3. wygaszanie (+Q)
4. reakcja chemiczna

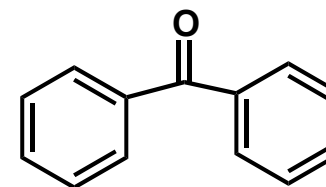
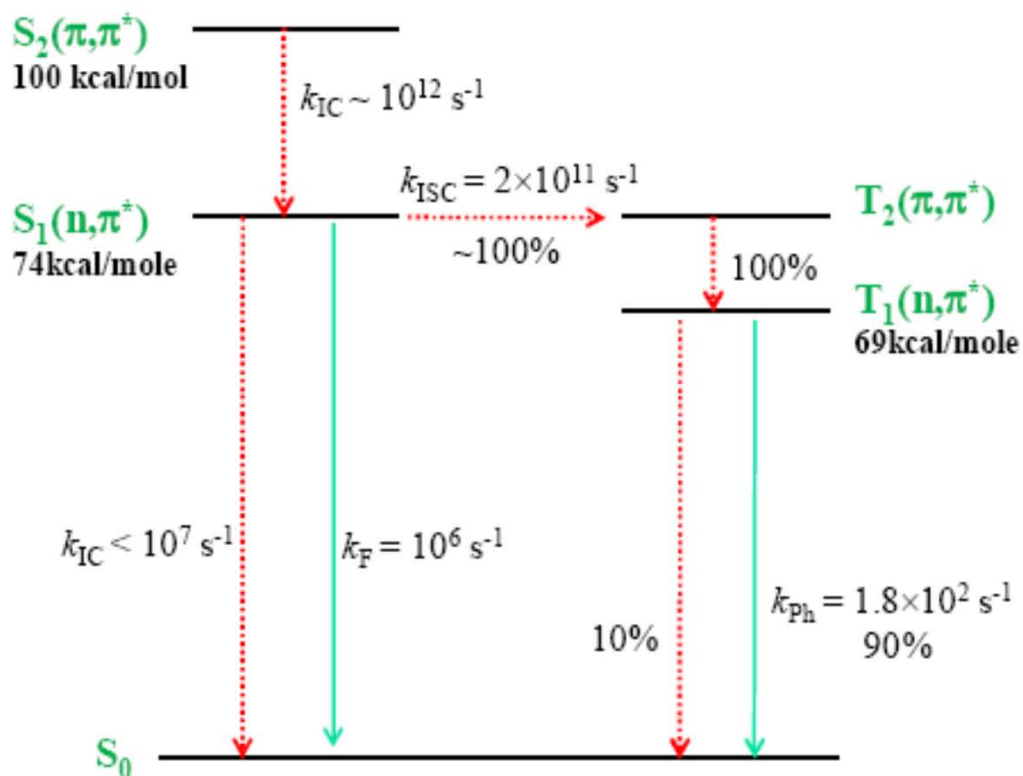
między-
cząstecz.

Procesy fizyczne:

Diagram Jabłońskiego dla cząsteczki benzofenonu (77K)

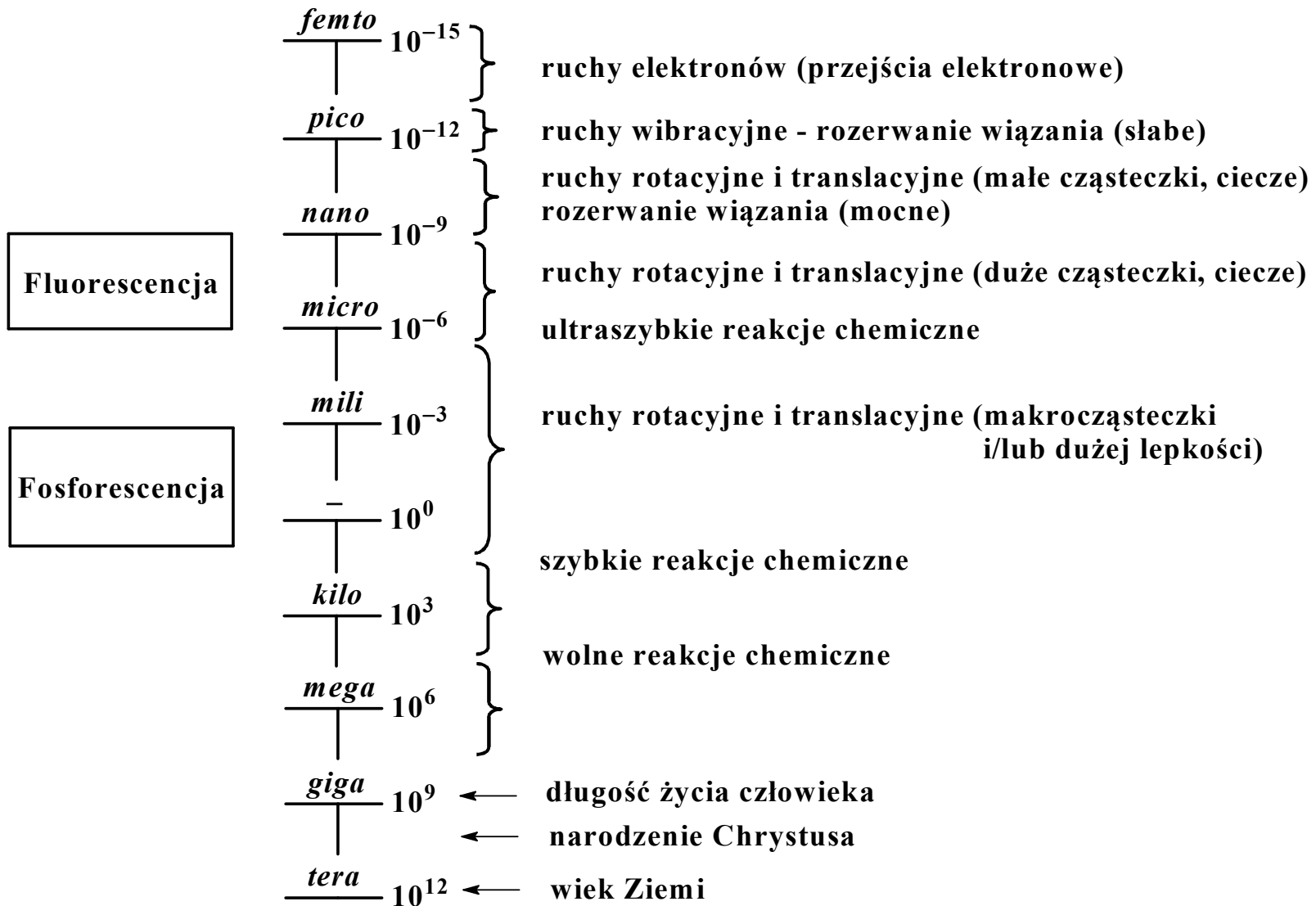
wartości stałych szybkości k

Na podstawie N.J. Turro, *Modern Molecular Photochemistry*, Benjamin/Cummings, Menlo Park 1978.

Porównanie skali czasowej procesów fizycznych i chemicznych w zakresie ($10^{-15}\text{s} - 10^{12}\text{s}$)

Fluorescencja

widmo emisji fluorescencji:

zależność I_F od λ_F

pomiar widma po wzbudzeniu próbki

promieniowaniem monochromatycznym (λ_{wzb});

widmo wzbudzenia fluorescencji:

zależność I_F przy wybranej λ_F od λ_{wzb} ,

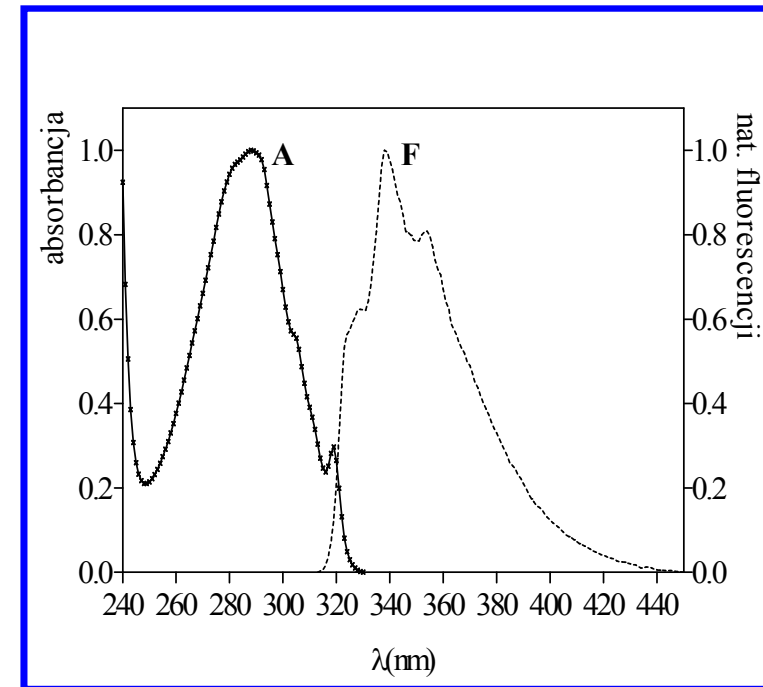
widmo wzbudzenia fluorescencji związku

pokrywa się z widmem absorpcji

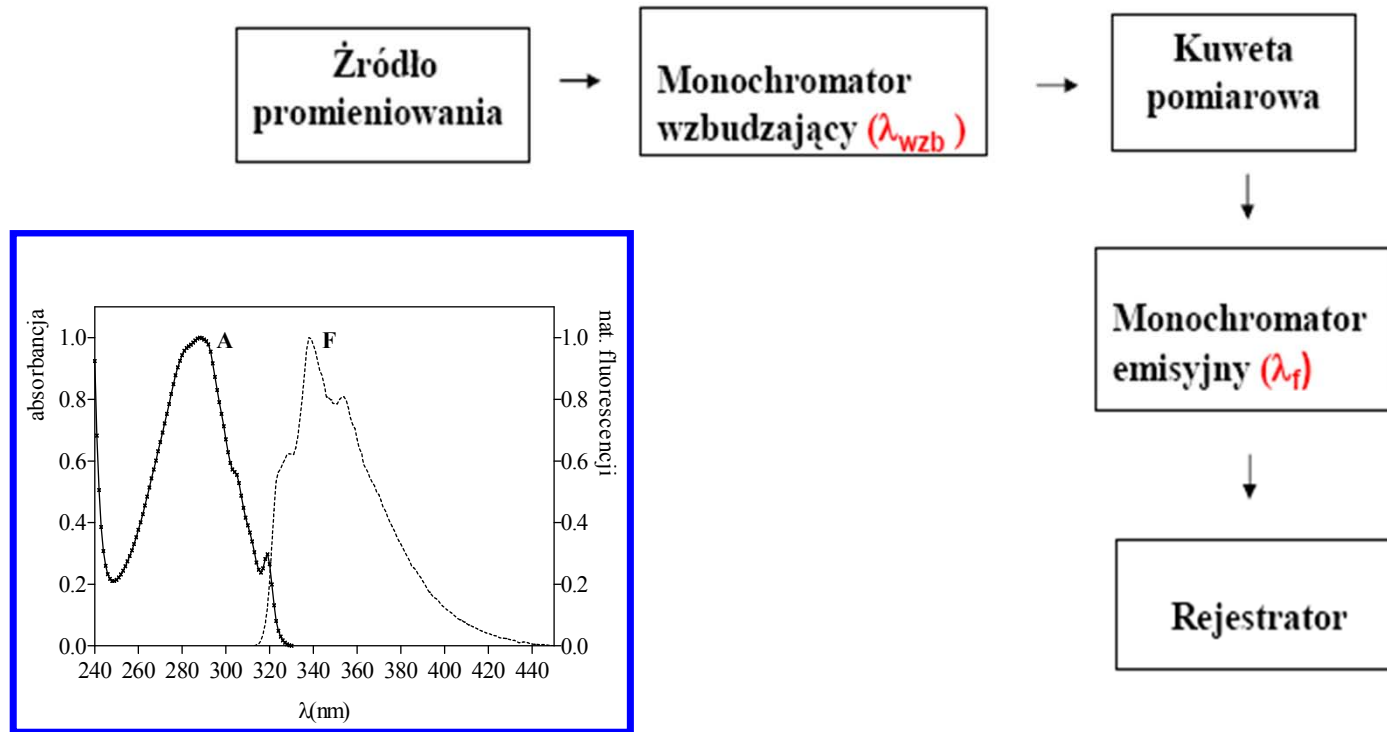
$$I_F = \varphi_F \times I_a$$

$$I_F \approx \varphi_F \times I_0 \times \varepsilon \times c \times l$$

gdzie A przy $\lambda_{wzb} \leq 0.05$

Unormowane widma: absorpcji (A), fluorescencji (F, $\lambda_{wzb} = 300 \text{ nm}$,) i wzbudzenia fluorescencji ($\lambda_F = 360 \text{ nm}$) naproamidu (pochodna naftalenu) w wodzie

Schemat blokowy spektrofluorometru

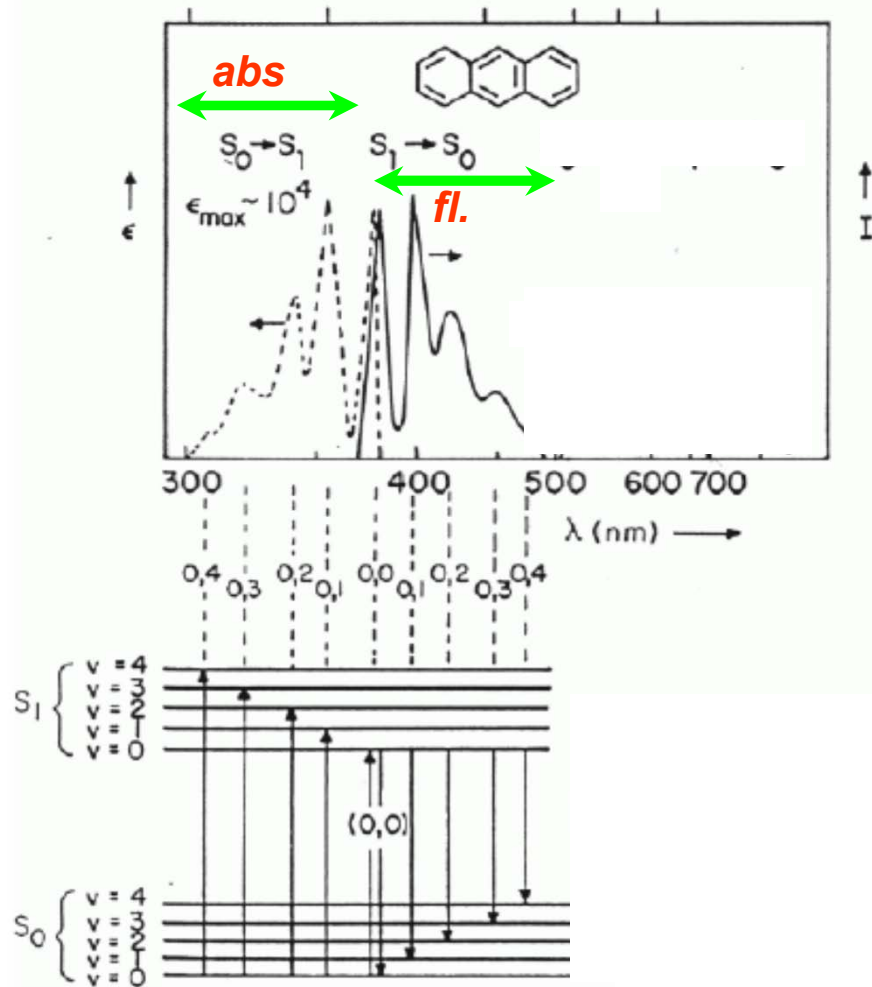
S. Paszyc, Podstawy fotochemii, PWN, 1992

Fluorescencja

widma fluorescencji

przesunięcie Stokesa

przejście 0-0

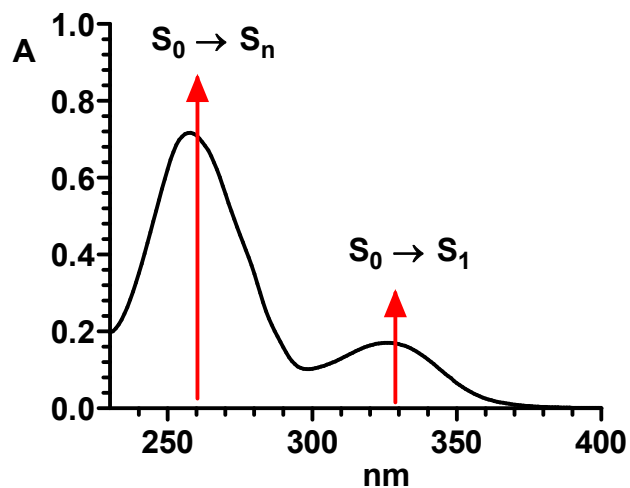

- po wzbudzeniu relaksacja oscylacyjna (proces bezpromienisty),
- fluorescencja z podstawowego stanu oscylacyjnego wzb. stanu elektronowego na dowolny poziom oscylacyjny stanu S_0

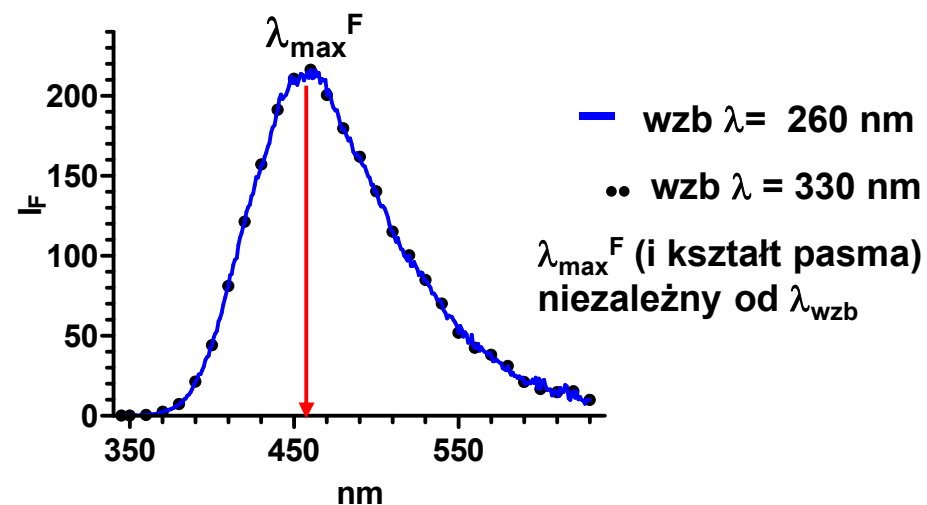
- struktura oscylacyjna widma absorpcji i fluorescencji
- maksimum fluorescencji przesunięte długofalowo w porównaniu z maksimum absorpcji

Widma fluorescencji - przykład

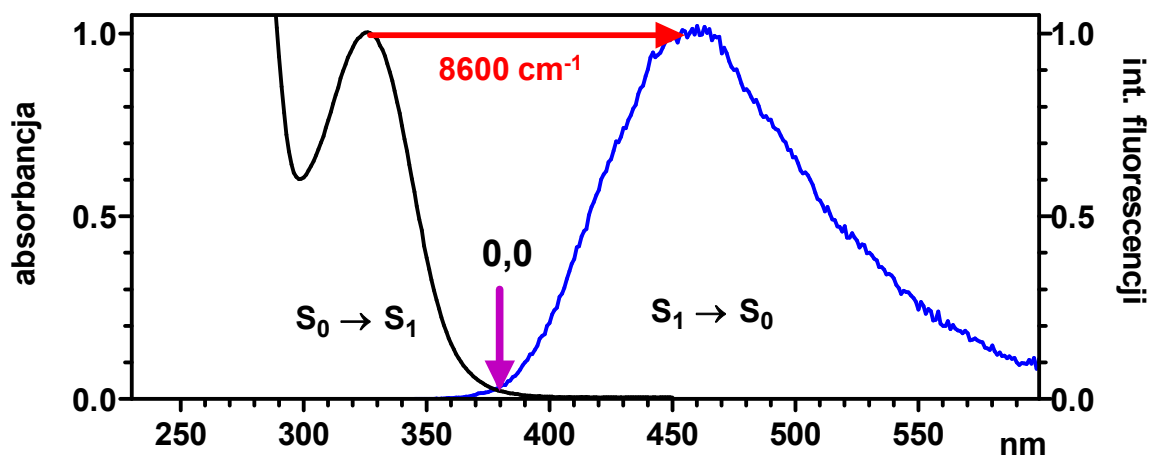
Widmo absorpcji

Widmo fluorescencji

z pracy G.Wenska et al. , J.Phys. Chem. A 110 (2006) 11025

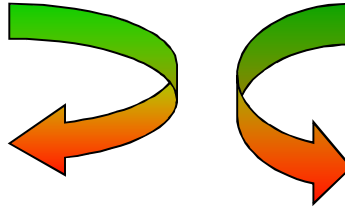
przesunięcie Stokesa
[cm^{-1}]

pasmo 0,0

Fluorescencja

prawo Stokesa

długość fali fluorescencji jest większa od długości fali promieniowania absorbowanego (dla danego przejścia elektronowego)

prawo Wawiłowa

Wydajność kwantowa fluorescencji nie zależy od energii stanu osiągniętego bezpośrednio w wyniku wzbudzenia (nie zależy od λ_{wzb})

reguła Kashy

Fluorescencja cząsteczek wieloatomowych zachodzi z najniższej energetycznego wzbudzonego stanu singletowego (S_1)

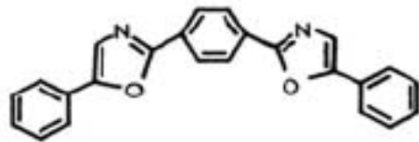
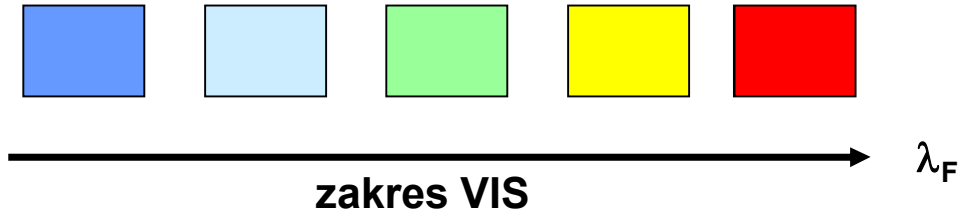

Emisja fluorescencji ze stanu S_1 oraz niezależność wyd. kwantowej fluorescencji od λ_{wzb} (prawo Wawiłowa, Kashy) – konsekwencja szybkich procesów bezpromienistych (IC oraz relaksacji osc. $k_{NR} \sim 10^{12} \text{ s}^{-1}$) w porównaniu z procesami promienistymi ($k_R \sim 10^9 \text{ s}^{-1}$);

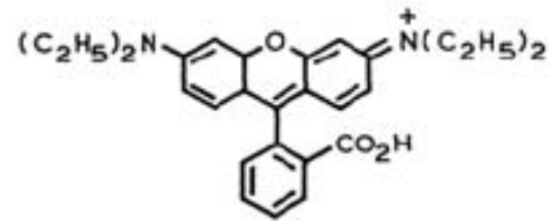
wyjątki –

np.: azulen, tioketony emisja z S_2 (duża przerwa energetyczna $\Delta E = E(S_2) - E(S_1)$, mała wartość czynnika F-C dla przejść IC)

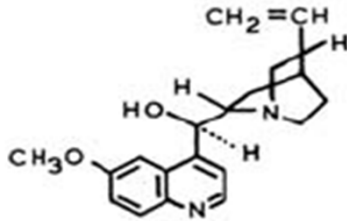
Fluorofory

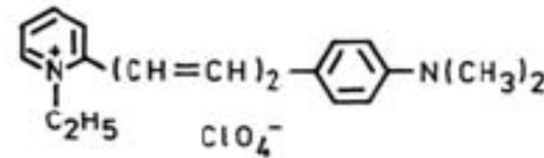
POPOP (1,4-bis(5-phenyloxazol-2-yl)benzene)

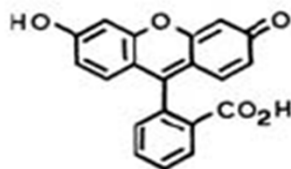
Rodamina B

Chinina

Pirydyna 1

Fluoresceina

J.R. Lakowicz, Principles of Fluorescence Spectroscopy, Springer, 2006

Eksperymentalny pomiar wydajności kwantowej fluorescencji ϕ_F

$$\phi_F = I_F / I_a$$

I_F – natężenie fluorescencji, I_A – natężenie prom. absorbowanego o λ_{wzb}

$$I_F \sim P$$

P – pole powierzchni pod pasmem fluorescencji

$I_a = I_0 \times 2.3003 \times \varepsilon \times c \times l$ (gdzie $A \leq 0.1$ z prawa Lamberta – Beera)

$$\phi_F = P / (I_0 \times 2.3003 \times \varepsilon \times c \times l) = P / (I_0 \times 2.3003 \times A)$$

metoda względna – porównanie I_F związku z I_F wzorca o znanej ϕ_F ; oba pomiary w takich samych warunkach eksp. (takie samo I_0 , λ_{wzb}); korekcja widma fluorescencji

$$\phi_F = P/P_{wz} \times A_{wz}/A \times \phi_{wz} \times n^2/n_{wz}^2$$

Eksperymentalny pomiar wydajności kwantowej fluorescencji ϕ_F

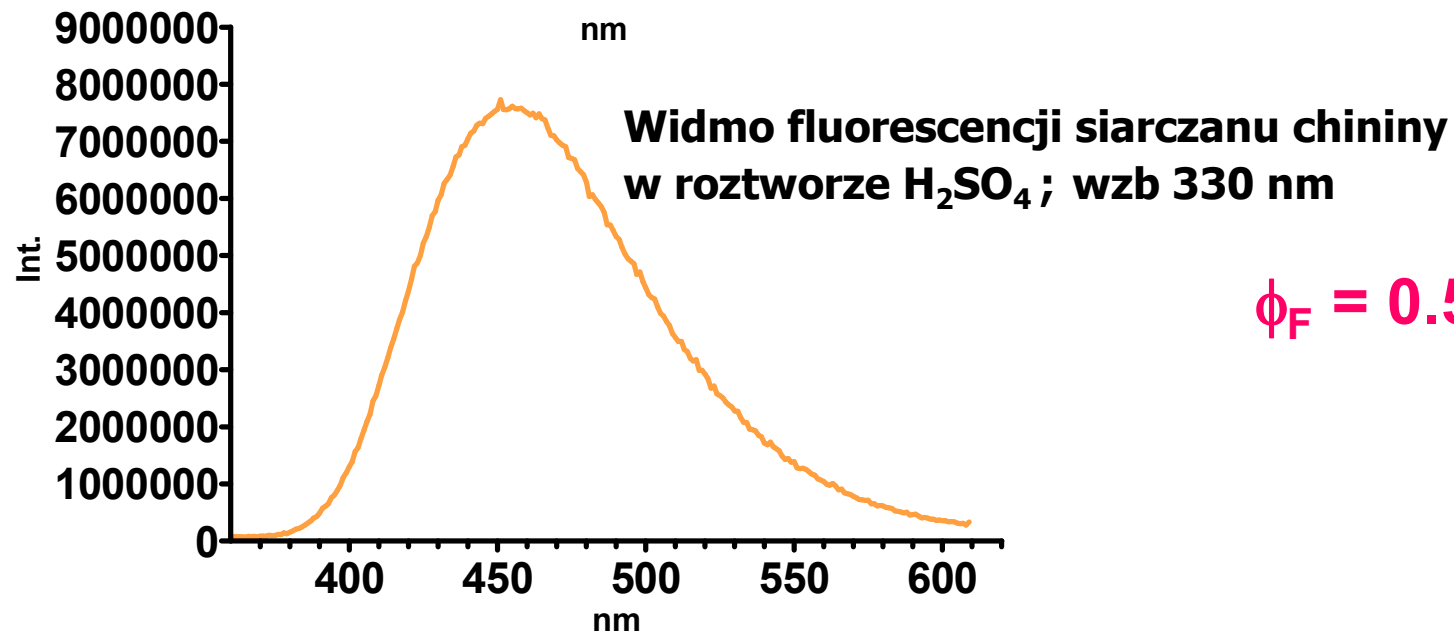
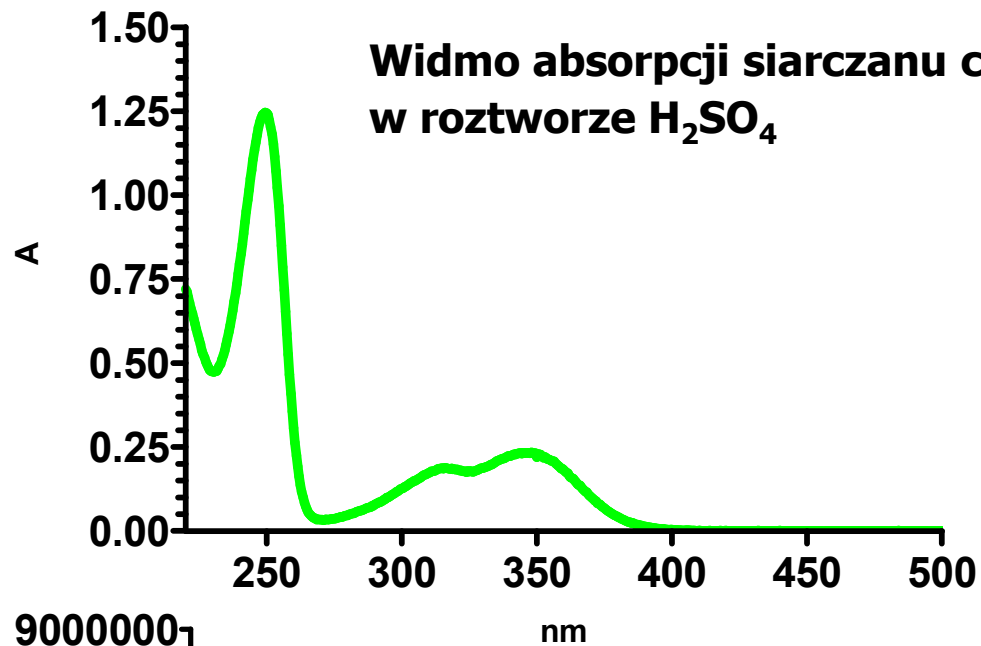
gdy:

- mała czułość przyrządu
  - bardzo mała wartość ϕ_F próbki
-
- absorbancja λ_{wzb} $A > 0.1$

$$\phi_F = \frac{P}{P_{wz}} \times \frac{I_0 \times (1 - 10^{-A_{wz}})}{I_0 \times (1 - 10^{-A})} \times \frac{n^2}{n_{wz}^2} \times \phi_F(wz)$$

-
- pomiar fluorescencji próbki i wzorca w roztworach w różnych rozpuszczalnikach uwzględniamy wsp. załamania światła dla linii D sodu (589 nm) rozpuszczalnika próbki (n) oraz rozpuszczalnika (n_{wz})
  - rozpuszczalnik zawiera fluoryzujące zanieczyszczenia – odejmowanie widm emisji rozpuszczalnika od widm emisji próbki w danym rozpuszczalniku
  - kontrola stabilności fotochemicznej próbki podczas wzbudzenia w spektrofluorymetrze (widmo absorpcji UV-VIS przed i po pomiarze widma emisji)
  - usuwanie tlenu z roztworu próbki

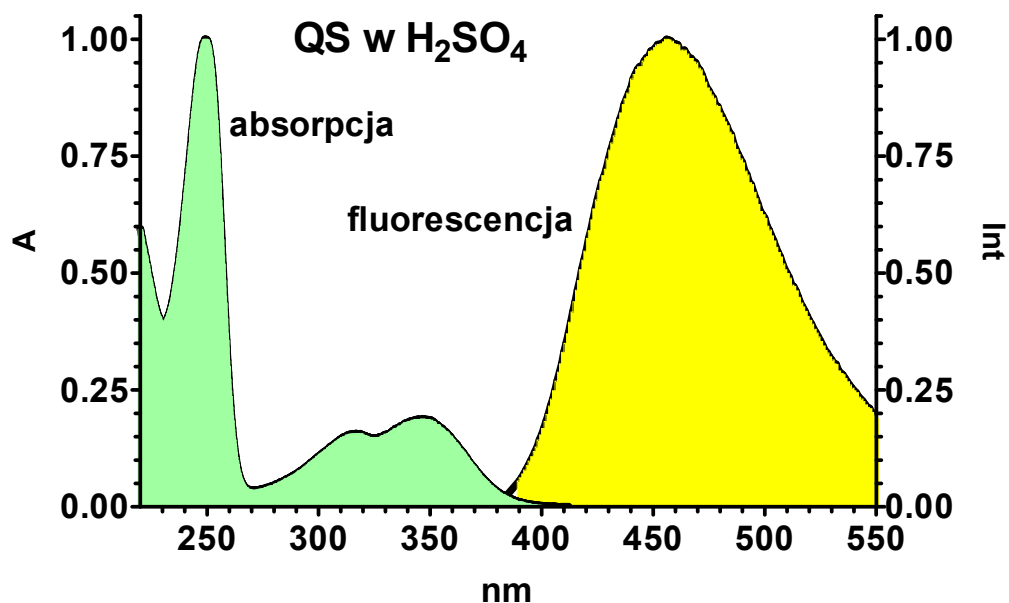
$$\phi_F = 0.51$$

Wzorce do wyznaczania ϕ_F

siarczan chininy

$\phi_F = 0.546$

D.F. Eaton, Pure & Appl. Chem., 60 (1988) 1107–1114,

zw.	rozp.	λ_{exc} [nm]	ϕ_F	zw.	rozp	λ_{exc} [nm]	ϕ_F
¹ rodamina 6G	C ₂ H ₅ OH	488	0.94	³ tryptofan	H ₂ O	280	0.13
² fiolet kretyl.	C ₂ H ₅ OH	540- 640	0.54	³ tyrozyna	H ₂ O	277	0.14

[1] M. Fischer, J. Georges, *Chem. Phys. Lett.* 260 (1996)115–118

[2] D. Magde, J.H. Brannon, T.L. Cremers, J. Olmsted, *J. Phys. Chem* 83(1979):696–699

[3] R.F. Chen, *Anal. Lett.* 1 (1976) 35–42

J.R. Lakowicz, *Principles of fluorescence spectroscopy*, Springer Science+Business Media, LLC, 2006.

Parametry absorpcji i fluorescencji wybranych związków organicznych

związek	ϕ_F	$\epsilon_{\max}$	$k_F [s^{-1}]$	$k_{ISC} [s^{-1}]$	konf. S_1
9,10-difenyloantracen	~ 1.0	12 600	5×10^8	$< 10^7$	π, π^*
antracen	~ 0.4	8 500	5×10^7	$\sim 5 \times 10^7$	π, π^*
pyren	~ 0.7	510	$\sim 10^6$	$< 10^5$	π, π^*
perylene	~ 1.0	39 500	$\sim 10^8$	$< 10^7$	π, π^*
1-chloronaftalen	~ 0.05	~ 300	$\sim 10^6$	5×10^8	π, π^*
1-bromonaftalen	0.002	~ 300	$\sim 10^6$	$\sim 10^9$	π, π^*
1-jodonaftalen	0.000	~ 300	$\sim 10^6$	$\sim 10^{10}$	π, π^*
benzofenon	0.000	~ 200	$\sim 10^6$	$\sim 10^{11}$	n, π^*
biacetyl	0.002	~ 20	$\sim 10^5$	$\sim 10^8$	n, π^*
aceton	0.001	~ 20	$\sim 10^5$	$\sim 10^9$	n, π^*
cyklobutanon	0.0001	~ 20	$\sim 10^5$	$\sim 10^9$	n, π^*

Dane z N.J. Turro, *Modern Molecular Photochemistry*, Benjamin/Cummings, Menlo Park 1978.